

J E G Y Z E T E K

B e v e z e t ő

1. Felsorolásukat lásd a Dsida Jenő életművének bibliográfiája című függelékben, Prózaí írások cím alatt.
2. Munkámban a következő levelezés-anyagra támaszkodtam: 1. szüleihez írott levelek, jelenleg Csengery (Dsida) Aladárnak, a költő öccsének birtokában (Győr)V 2. menyasszonyához, későbbi feleségéhez, Imbery Melindához írott levelek, Szabó Lajosné Imbery Melinda tulajdonában (Marosvásárhely)X; 3. barátokhoz, ismerősökhöz intézett levelek (lelőhelyüket esetenként közlöm); 4. a költőhöz intézett levelek, Szabó Lajosné Imbery Melinda tulajdonában.

E levélanyagon kívül tudomást szereztem róla, hogy Dsida Jenő-levelek lehetnek 1. Bérczesné Csűrös Emilia tulajdonában (Budapest), ezeket azonban címeztük időközben megsemmisítette; 2. a Benedek-család birtokában (Budapest) lévő Benedek-hagyatékban, ebből azonban csak két levél másolatát sikerült megszereznem; 3. a Jékely-család tulajdonában lévő Áprily-hagyatékban, az anyag azonban feldolgozatlan, s csak

hosszabb külföldi tanulmányút alkalmával tekinthető át; 4. a Reményik-hagyatékban (sorsa ismeretlen); 5. Plávecz Betti (Betty Plavetzovej) festőművésznő birtokában (Prága; pontos címét felkutatni nem sikerült); 6. dr. Asztalos Miklósné Kócsy Böske birtokában (Körösladány), aki azonban a levelek megmutatása előtt elzárkózott; 7. talán Kovács Lászlónak, a Helikon egykori szerkesztőjének hagyatékában (özv. Kovács Lászlóné birtokában, Budapest); a tulajdonos itt sem engedélyezte a kutatást. E felsorolással egyrészt jelezni kívánom, hogy a dokumentálódás elé sokszor olyan elháríthatatlan akadályok emelkedtek, ami az eszményien teljes életrajz igényét eleve illuzórikussá teszi; másrészt szeretném az általam felkutatott - bár pillanatnyilag felhasználhatatlan - lelőhelyek felsorolásával a későbbi kutatók ilyen természetű munkáját megkönnyíteni.

2.

3. Kovács László: Dsida Jenő. Erd. Hel. XI. (1938) 475-80.1.
4. Molter Károly: Költő, semmi más. Erd. Hel. XI. (1938) 484-6. 1.
5. Sóni Pál: Menekülés és lázadás a két világháború közötti magyar lírában. Megj. Sóni Pál: Művek vonzása. Bukarest, 1967. Irodalmi Könyvkiadó. 36. 1. és kk.
6. V. L. (dr. Vajthó László): Bevezetés a Mai magyar költők c. antológiához. Budapest, 1941. Dante Könyvkiadó. 14.1.

7. Dsida Jenő: Válogatott versek. Budapest, 1944. Révai kiadása.
8. Rónay György: Dsida Jenő. Bevezetés a Válogatott versekhez, 9. l.
9. Utunk, XI. (1956) 3. sz.
10. Szilágyi András a költőnek egy Markovits Rodion ellen írt vitacikke alapján antiszemitának, "grófok emberének", fasiszta újságírónak mondja (Tévedtünk volna?), Utunk, XI. (1956) 40. sz.), Méliusz József pedig - akkor írott, de a szerkesztőségtől közlésre nem vállalt vitacikkében - a népámító klerikalizmus szócsövének teszi meg (Vigyázat! Hamis angyal. Megj.: Méliusz József: Kitépelt naplólapok. Egy publicistafeljegyzéséből. Bukarest, 1961. Irodalmi Könyvkiadó. 323-31. l.*)
11. Dsida Jenő. Utunk, XII. (1957) 38-41. sz.
12. Dsida Jenő: Versek. Bukarest, 1966. Irodalmi Könyvkiadó.
13. Szemlér Ferenc: Dsida Jenő. Előszó a Versekhez, 5-31. l. sz.
14. Formakérdések árnyaltabb megragadására a Dsida-irodalomban egyedül Sóni Pál tett kísérletet (i.m., valamint A kiteljesülő Dsida-kép, a Művek vopnzása című kötetben, ~~44-51~~ 44--51. l.)

Gyermekkora, költői zsongái

1. A költő keresztlevelének hiányában fenti adatot katonakönyvének, illetve újságíró-igazolványának személyi adatokat tartalmazó lapja alapján adom. (Mindkettő Szabó Lajosné Imbery Melinda tulajdonában.)
2. A költő gyermekkorára vonatkozó alábbi adatokat anyjának, Dsida Aladárnénak egy tudomásom szerint sehol meg nem jelent interjú kérdéseire adott válaszaiból vettem; a teljes szöveg a következő:

Tessék szíves lenni elmesélni egy-két epizódot Dsida Jenő gyermekkorából és diákkorából.

Örömmel teszek eleget kérésednek édes Gabikám, hiszen nekem nagyon kedves a visszaemlékezés drága fiam egész életére. Csak arra kérlek, legyetek elnézéssel, ha gyöngybetűk helyett néhol kaparok, mert a szemem is, kezem is beteg.

Dsida Jenő született 1907. május hó 17-én Szatmár Hunyadi u. 42. számú házban. Mikor 1956-ban Erdélyben voltunk, Szatmáron is meglátogattuk a kedves, régi emlékű hegyeket~~ww~~, közben Jenő szlőházát is. Át van ugyan építve különösen az utcai front, de a belső szoba, amelyben született, megvan érintetlenül. Szó volt akkor arról, hogy a házat táblával ~~xx~~ jelölik meg és az utca neve D. J. utca lesz, de úgy látszik ez eddig elmaradt. (?) Itt élt ő 3 éves koráig, a ház előtt le is vagyok vele fényképezve, amint kézenfogva vezetem, kis zöld kötényben és piros húszársapkával

a fején Igen okos és nagyon jó engedelmes gyermek volt. Ha elmentem bevásárolni, beültettem a nagydívány sarkába kioktatva, hogy bárki csenget, vagy kopog, ne szóljon és senkit be ne engedjen. Ha órák múlva jöttem haza úgy ült, ahogy hagytam. Meg volt neki tiltva, hogy valakitől ~~xxxxxx~~ valami megennivalót is fogadjon. Történt, hogy a házibácsi, aki nagyon szerette, egy alkalommal egy szőlőfürtöt adott a kezébe, hogy egye meg nyugodtan, úgy se fogjuk megtudni. A házibácsit sem akarta megbántani, elfogadta, de elbújt a külső ajtó háta mögé és ott szorongatta a szőlőfürtöt a kis kezében, amíg csak a csupasz gerezd lett belőle, nem kevés hátrányára a kis nadrág és fehér zokninak. Mikor szólítottam, hol van, könnyes szemmel jött mondani, hogy a házibácsi sürgette, ~~hg~~ hogy egye meg, de ő tudta, hogy nem szabad, hát nem ette meg. Sok hasonló eset igazolta, hogy felnőtt karakternek is beillett volna

1910-ben felköltöztünk Budapestre az Ilka u. 15. sz. II. em. alá és onnan jártunk ki a Sváb-hegyre, ahol építkeztünk. 1911-ben költöztünk be az új villába. Itt élt 1914 nyaráig. Az elemi ~~zk~~ iskola I osztályát a Szarvas úti apáca iskolában végezte. Amikor is tudvalevő, hogy kitört az első világháború. Édesapja mint tényleges tiszt, az elsők között vonult hadba. Mi pedig hárman ELMENTÜNK Beregszászba szüleimhez. Édesapám ott volt állomásfőnök. A kis "Pityút" (már akkor így hívtuk) mindjárt beadtam az apácákhoz II.

osztályba. Kitűnő esze volt, úgy hogy egy év alatt két osztályt végzett, végig tiszta kitűnő bizonyítvánnyal. Itt érte a veszedelmes skarlát-betegség, ami a magas lázak folytán szívbajt * "szívbillentyűferdülést" okozta. Az első gimnáziumot Beregszászban végezte. 1918-ban, mikor édesapja visszatért a négy évi fogságból állomásparancsnoki megbízást kapta a Szatmárságnál és így visszamentünk Szatmárra, ahol a többi gimnáziumot végezte. Érettségi előtt írt egy verset "Valami fáj" címmel - és az újságíróknak igen tetszett s lehozta. Persze egész más tendenciával írta, de irredentizmust magyaráztak bele és kicsapták Románia összes iskoláiból. Dragos Teofil akkor képviselő, vette kezébe az ügyet kivizsgálásra és mikor a Szimoter előtt a gimn, igazgató jelenlétében tisztázódott az ügy, visszavették. Az igazgatónak nem tetszett a dolog, igen okos ez a fiú, jobb lenne, ha Magyarországra menne stb. A bosszú, amit állni akart rajta visszafele sült el, ugyanis behívta a román ig. érettségire hátha valami nem sikerül. Azonban olyan gyönyörűen sikerült a román érettségi, hogy az ig. kénytelen volt melegen gratulálni, mert az érettségiztető bizottság nem akarta elhinni, hogy nem született román-ajkú, oly szép irodalmi nyelven beszélt és ismerte az egész román irodalmat stb.

Verseket írni már 7-8 éves korában kezdett. A legelsőt Édesapjához írta, aki akkor a háború borzalmaival szenvedte (kilencszer sebesült). Sajnos a

nagy világegésben elveszett, több értékes verssel együtt. Egy nagy pár száz kötet, az ún. "gyermekversek" még Szemlér Ferencnél van, mert most van nyomtatás alatt a mű fordítása, ami ebben a kötetben is van. Ezt Édesapja kézírással másolta le, kéziratok kötetektől (három pepita füzet vastag).

3. Csengery (Dsida) Aladár szóbeli közlése.
4. A költő anyja és öccse erre egyértelműen így emlékeznek. Dokumentum-értékű bizonyítéka annak, hogy Dsida Aladár kolozsvári lakos, csak 1927-től van. A költő a kolozsvári katonai parancsnoksághoz intézett kérvényében (melyben iratainak a kolozsvári sorozóbizottsághoz való áttételét kéri) azt írja, hogy előző évben szüleivel együtt végleg Kolozsvárra költözött. A kérvényen ugyan nincsen keltezés, a szatmári sorozóközponthoz valószínűleg ugyanakkor intézett kérvény másodpéldáján azonban a keltezés: 4 Junie, 1928. A kérvényekhez csatolt dékáni igazolvány arról, hogy Dsida Jenő harmadéves joghallgató, következő keltezésű: 16. Mai 1928. Ezen kívül a későbbi dátumot látszik igazolni az is, hogy 1926-ban írott verseinek kéziratain a keltezésben túlnyomórészt Szatmár szerepel, s hagyastékában találtam egy levelet, melyben Kováts László kollégája tudósítja egyetemi ügyeiről; a levél kelte Kolozsvár 1926. december 14. Az év utolsó hónapjában tehát

jában tehát a költő nem lakott még Kolozsváron.

5. Erre a család valamennyi ismerőse így emlékezik; vannak időszakok, amikor az anya valósággal családfenntartó is; a kolozsvári Mátyás-szanatórium diétás könyhájának a vezetője.
6. A költő anyai nagyapja Tóth Géza (szül. 1861. VII. 7.) református, dédapja nemes Tóth Elek (szül. ~~1861~~ 1836. X. 14.) református, dédanyja Bodnár Rózália (szül. 1841., hónap, nap ismeretlen) református. Anyai nagyanya Vankay Ida (szül. 1866. V. 28.) római katolikus, másik dédapja nemes Vankay Károly (szül. 1830. V. 7.) római katolikus, dédanyja Zommer Mária Magdolna (szül. 1845. IX. 20.), római katolikus.
- 6/a A választmány névsora megjelent a Katholikus Életben, 1924. IV. 6.
7. A mai férfi életútja. Összeállította Olasz Péter, S.J. Szatmár, 1926. A püspöki konviktus kiadása. Ism.: Pásztortűz, XII. (1926) 143. l.
8. A család közeli barátjának, György Dénesnek szóbeli közlése, melyet alátámasztanak a költő anyjához írott (A Függelékben szemelvényesen közölt) levelei.
9. Angyalok citeráján, 45. l.

10. Szemlér Ferenc: i. m., 7. l.
11. Angyalok citeráján, 123. l. (Tükör előtt)
12. Uott, 124. l.
13. Uott, 122. l.
14. Uott, 122. l.
15. Fiatal magyarok. Vallomások és vélemények a magyar irodalom hivaatásáról. Erd. Hel. III. (1930) 24-5. l.
16. Diákkori filozófia dolgozatából. Teljes szövege a következő: Dsida Eugen Cl. VIII. s.m. Lucrarea I. A vallás és filozófia viszonya. A vallás és filozófia valamikor bizonyára egyek voltak. A tudatlan és magukra hagyatott emberek, látva a természet csodálatos, sokszor félemlítő jelenségeit, egyszerre okot kezdtek keresni: - tudomány; és a tünemények mögött felsőbb erőt sejteni: - vallás.

Később azonban lassanként különváltak, ami természetes, mert hiszen két teljesen különböző emberi lélek érzelmi vágyain épül fel és a igazságai tekintélyi alapon fogadtatják el magukat, - a filozófia és általánosan a tudomány tételei az ember értelmi tehetségéből származnak és olyan okokat hoznak fel bizonyítékul maguk mellett, melyek az értelmet vannak

hivatva meggyőzni.

Mivel az emberek mindkét képessége, az érzelmi és értelmi képessége is megvan, világos, hogy mindkettőnek meg kell lennie saját kifejlődését és bizonyos irányú munkásságban kell kibontakoznia. A vallás és tudomány semmiképpen sem ütközhetnek össze úgy, hogy ez az összeütközés bármelyiknek a tekintélyét vagy szükségességét csökkentené.

Amikor hiszünk, meg vagyunk győződve arról, hogy hitünk alapja felsőbb kinyilatkoztatásban gyökerezik, amellyel semmi sem ellenkezhethet, mikor pedig tudományosan kutatunk, minden igazsággal szemben csak várakozási álláspontra helyezkedünk, mert tudjuk, hogy számtalan biztosnak vélt tudományos tétel dőlt meg már az idők folyamán. Azonkívül a vallás általában olyan területeken jár és olyan igazságokra vet pozitív kinyilatkoztatásaival világosságot, ahová a tudomány és filozófia sohasem tudnának eljutni.

A vallás és filozófia között tehát ~~nincs~~ nincs ellentét, - sőt kölcsönösen dolgoznak egymás felépítésén. A vallás egyrészt tanítja a tudomány szükségességét - legyetek okosak, mondja a Szentírás, - másrészt esetleges ellenérveivel további kutatásra ösztönöz; ez pedig fejlődést okoz.

Viszont a filozófia kétségtelenül bebizonyíthatja Isten létét és az erkölcsi világrend szükségességét, mely nem más, mint a vallás kettős, lényeges alapja. A szertartások és más formaságok nem egye-

bek mint a lélek egyes indulatainak megérzékítései, melyek úgy viszonyulnak a vallás alapjához, mint a filozófiai igazságok költői alakban való, művészi kifejezése a terminus technikusok szabatos jelentéséhez. (10) - érdemjegy. (Eredeti kézirat /2 füzetlap/ Szabó Lajosné Imbery Melinda tulajdonában.)

17. Uott.

18. Pakocs Károly levélbeli közlése Gömöri Györgyhez. A levelet, amely számos apró adatot tartalmaz Dsida Jenő diákéveire vonatkozóan, egészében itt közlöm. (Eredetije Gömöri György birtokában, Cambridge.)

Alba Iulia, str. K. Marx 27, Regiunea: Hunedoara, 1956. szept. 17. Kedves Barátom! Folyó hó 12-én kelt levelére igyekszem emlékeimből mindazt összeszedni, ami az általam is igen nagy költői tehetségnek ítélt Dsida Jenőről még megmaradt.

Érdeklődéséről már értesültem dr. Bányai László rektor úrtól, aki Dsida Jenővel meghitt bartáságban volt. Bizony éppen azokban a napokban, mikor Ön Kolozsvárott járt, én is ott voltam a főtéri plebánia vendége gyanánt, 150 lépésre Bányai rektor úr lakásától. Dehát vannak titokzatos találkozások és elkerülések is életünkben, amint a jelen eset is igazolja.

Mielőtt kérdéseire válaszolnék, szükségesnek gondolom megírni Dsida Jenővel való megismerkedésemet is.

Az 1920-as években, amikor a hatalomváltozás beállott Szatmáron, ismerkedtem meg Dsida Jenő szülei-

vel, akik buzgó katolikus emberek voltak és mindenütt megjelentek, ahol valamilyen katolikus megmozdulás, főképpen magyar kulturmegmozdulás volt. Magam is irogattam verseket, elbeszéléseket, regényeket, utirajzokat s olvasgattam föl ezeken a kulturestélyeken verseket, elbeszéléseket, vagy tartottam irodalmi tárgyú előadásokat. Ezeken Dsida Jenő, mint felsőbb osztályos diák, állandó hallgató volt. A magyar diákok szomjas lélekkel jöttek ~~mindig~~ mindig ezekre az előadásokra, még ha nem is voltak költők, mint Dsida Jenő. Elékezétem szerint 1924-ben egyik ilyen kulturestélyen néhány versemet olvastam fel (vasárnapokon szoktak lenni ezek a magyar katolikus kulturestélyek) s másnap közvetlenül ebéd előtt egy cingár középtermetű sovány arcú diák állított be hozzám a püspöki~~ix~~ irodába, ahol akkor mint püspöki titkár dolgoztam, s nagy-~~szere~~ szerényen arra kért: szentelnék neki néhány percet.- Azonnal felálltam s felvezettem őt a palota emeletén levő szobámba. - Jól emlékszem, hogy minden harmadik-negyedik lépcsőfokon meg ~~ix~~ kellett állnia, hogy kilihegje magát. Szívujj volt szegény. Szobámban aztán nagyon szerényen elmondta, hogy előző nap hallgatott engem és felbátorodott; ő is ír verseket és elhozott azokból néhányat; bíráljam meg szigoruan és közöljem vele, érdemes-e neki foglalkoznia a költészettel. Kissé kikérdeztem s átvéve ~~ix~~ tőle a (már nem emlékszem, kézzel vagy géppel írott) verseket elbúcsuztam tőle, megjelölván egy napot, amelyen véle-

mén~~nt~~ mondok első verseiről.

A mo~~nd~~^dott napoⁿel is jött. Ki s arca rózsáin lát-
tam izgalmát s lélegzetéből kiéreztem szive gyors üte-
mezését. A versek közül egyre ma is emlékszem, bár
címét nem tudom már. Tik-tak-vers volt a falióráról.
Meglepett páratlan vers- és ütemérzéke; gondolatainak
érettsége. Közöltem vele, hogy versei szebb alkotások,
mint ő gondolja s nemcsak érdekes, hanem kötelessége
is a költészettel való továbbfoglalkozás. Azután gyak-
ran keresett fel kevésbé, vagy nagyon sikerült versei-
vel s örömmel láttam ~~kk~~ tehetségének dús kibontakozá-
sát.

Emlékezetem szerint 1925 augusztusában a kolozsvári
egyetem jogi karára való beiratkozása előtt megint
felkeresett egyik ifjú költő-barátjával s irulva=
pirulva arra kért, hogy rendezzek műsoros estélyt
katolikus kulturházunkban (a szatmári Cecil-teremben)
s azon olvashasson fel verseiből ő és barátja is; az
az estély jövedelméből is kért valamennyit, hogy ak-
kor még nyugdíj nélkül levő atyjának, Dsida Aladár
őrnagynak, kevesebb anyagi gondja legyen vele. Szí-
vesen megtettem. Nem volt szavaló erő, de versei olyan
szépek ~~szépek~~ voltak, hogy nagy hatást ért el velük.
Ősszel beiratkozott a kolozsvári román egyetemre s az-
tán elindult önállóan a maga sokatigérő útján.

Ezek után felelek kedves kérdéseire:

1. Dsida Jenő a szatmári volt királyi katolikus,
aztán állami román főgimnázium növendéke volt. Tanulótár-

sait messze túlszárnyalta tehetségben is, eredményben is. Színjeles tanuló volt. Erős értelmére jellemző, hogy a felsőbb vallástantárgyak (Dogmatika, Erkölcsstan, Hitvédelem) óráin igen okos és meggondolkoztató észrevételeket tett a hittanárainak. A román és francia nyelvet igen gyorsan tudta elsajátítani és pedig oly mértékben, hogy irodalmukat hamarosan eredetében könnyedén tudta élvezni, sőt - tudtommal - román nyelven is írt.

Az ifjúság lelkipolitikája (nem hittanára) abban az időben P. Olasz Péter jezsuita volt, aki a gimnáziumhoz közel levő püspöki konviktusnak tanulmányi felügyelője és a diák-ifjúsági Máriakongregáció vezetője volt. Eredeti, bár nem minden szerencsés módszerével, tolsztojánus elveivel, igen nagy befolyást gyakorolt az ifjúságra; Dsida Jenőre is. A fiúk állandóan P. Olasz körül szibongtak, aki kétségtelenül széleskörű tudásával, főképpen a természettudományok terén való tanultságával és beszéderejével lekötötte őket. Fegyelmet egyáltalán nem taftott a konviktusban, ami hallatlan eset volt a jezsuita vezetés alatt levő nevelő-intézeteknél, Annyira ment nevelési rendszerével, hogy az 1925. év őszén kezdődő tanévre a 110 növendékes konviktusba csak 9 fiút irattak be a szüleik. Az ott-honba fegyelemérzet nélkül hazatért diákok szülei elképedve beszéltek el a plébánosnak, hogy mennyire elrakoncátlanította fiaikat a tolsztojánus páter. A x rend aztán át is helyezte őt Szegedre, ahol a magyar irodalmi szakon hallgatott és szerzett tanári okleve-

x velet.

Dsida Jenő ebből a szabados szellemből valamit ~~■~~ magával vitt Kolozsvárra is. Tudtommal csak hallgatott ez a páratlan tehetségű ifjú az egyetemen, de tanulmányait ~~■~~ nem fejezte be. Egészen az akkori kolozsvári írók és újságírók körébe merült s átadta magát az irodalomnak

Visszatérve a szatmári diákévekhez még a következőket közölhetem:

Nyolcadikos diák ~~kj~~ korában már erőt bennvolt a versírásban s tízperceken összebujva irodalomért lelkesülő társaival fel-felolvasott verseiből. Érettségije előtt egy erősen magyar eszmevilágú versét olvasta fel társai előtt, mely mély benyomást tett rájuk, de majdnem érettségijébe került.. A versről ugyanis tudomást szerzett a gimnázium igazgatója (egy magyar nevű, de túlzóan román nemzeti érzésű Seles Eugen nevű görög katolikus paptanár). Azt hiszem, hogy ebből a versből nyílt ki a később egyik legnagyobb költeményé nyének bizonyult Psalmus Hungaricus..A túlbúzó ~~■~~ igazgató fegyelmit indított ellene s ki akarta zárni az ország összes középiskoláiból. Azonban ez nem sikerült, mert feljebbvalói józanabban ítélték meg a verset, vagy a költő fiatalsága miatt, vagy a költemény szépsége miatt. Ekkor az igazgató bosszút forralt ellene. Az érettségi ~~■~~ bizottság elnöke egy egyetemi tanár volt, a bizottság tagjai pedig egytől-egyig idegen tanárok. Bebeszélte nekik, hogy

veszedelmes "irredenta" a fiatal-ember s azért törekedjenek arra, hogy megbukják a vizsgán. Dsida Jenő megérezte a "veszedelmet" s kemény akarattal készült a vizsgákra. A bizottság elszántan forgatta őt, de nem bírta vele. A vizsgán annyira felülmúlta a vele egy széksorban ülő társait, hogy kiáltó igazságtalanság volt volna Dsida Jenő megbuktatása. Erre mégsem vállalkozott a bizottság s kénytelen volt Dsidát érettnak nyilvánítani.

Tanárai közül bizonyára többen élnek még, hiszen fiatalok voltak ők is. Azonban 1940 őszén szétmentek. Egyetlen tanára, akiről tudom, hogy életben van: Groza Ferenc, latin-görög szakos tanár; már régóta nyugdíjban él Szatmáron. Még az én diákságom idején is tanított a szatmári kir. kat. főgimnáziumban. Nagyon derék ember és kiváló nyelvész-tanár volt

2. Dsida Jenő versei Szatmáron csak az Ön által is jelzett Cimborában (Benedek Elek apó ifjúsági lapja volt) és a Szamos című napilapban jelentek meg. Azonban emlékezetem szerint több verse és írása is jelent meg a Szamosban.

3. Dsida Jenővel levelezést nem folytattam. Ugyanis Kolozsvárott, ahová szüleivel együtt átköltözött, nagyon sokat megfordultam s mindannyiszor személyesen találkoztam vele. Az erdélyi katolikus írók és újságírók a híres Karácsonyi János nygyvárad c. püspök és történész elnöklete alatt Kolozsvár-központtal

Katolikus Akadémiát alapítottunk, melynek alelnöke ~~xxxx~~ voltam. Ez az Akadémia minden hónapban tartott felolvasó ülést, amelyen elnökölnöm kellett. Egyéb ügyekben is gyakran kellett megfordulnom Kolozsvárott s így nem volt értelme a levelezésnek.

Ilyenkor szüleimnél találkoztam Dsida Jenővel s s társalogtunk irodalmi dolgokról.

Hívott is a kolozsvári írók ~~ka~~ kedvelt esti összejöveteleire a New York szálló éttermébe: azonban nem szerettem soha az éjszakázást s csak egyszer jelentem meg ott rövid időre. Ott, amint akkor tapasztaltam, igen komoly és szellemes társalgás folyt irodalmi és közéleti ügyekről, tervekről, megjelent könyvekről. Ott találkoztam Reményik Sándorral is, akivel később melegebb barátságba kerültem, amikor a budapesti diakonissza kórházban (a Városliget szélén) idegösszeomlásban feküdt. Ő nagyon becsülte Dsida Jenőt.

Kolozsvár azonban végzetes volt Dsida ~~xxxx~~ Jenőre nézve. Ezekén az est-éjjeli összejöveteleken megszokta az erős dohányzást, a feketekávézést, hajnalozást annyira, hogy szívbaja állandóan súlyosbodott bár, de nem bírt ellenállni a villanyfény és éjjel-igézet kísértéseinek. Édesanyja többször kért, hogy beszéljem le az éjszakázásról. Igyekeztem is lebeszélni őt, de sikertelenül. Olyan szenvedélyesen szomjazta az írói társaságot, hogy nem bírt ebből a szemszögből

20. Benedek Eleket a szatmári újságírók 1923. okt.7-én választották meg egyesületük elnökévé (1. Katholikus Élet, 1923. okt. 9.
21. A levél eredetije a Benedek-család tulajdonában (Budapest).
22. Idézi Czine Mihály: A romániai magyar irodalom kezdetei-
Különnyomat a ~~IX~~ Jelenkor 1967. 6. számából, 4. l.
23. ~~IX~~.Cimbora, IV. (1925), 118. l.
24. Időrendben a következők: O.: A nóta Cimbora, II. (1923) 555. l. ; Alecsandri, Vasile: Ősz végén Cimbora, II. (1923) 674. l.; Carmen Sylva: Édes anyuskám, Cimbora, III. (1924) 338. l.; Alecsandri, Vasile: Tél közepén.~~V~~ Cimbora, IV. (1925) 66. l.
25. A verset nyomtatásban nem sikerült megtalálnom; az Egyetemi Könyvtár gyűjteménye a szatmári lapok megfelelő évfolyamának karácsonyi mellékleteit nem tartalmazza.
26. Kézirata 1924-es keltezéssel a Dsida-család birtokában.
27. A verset a hozzáfűződő történettel együtt a költő - feltehetően 1933 karácsonyan - később közölni akarta, Drağos Teofil és egy magyar gimnazista karácsonyi költeménye (Emlék) címen; kézirata Szabó Lajosné birtokában. E kéziratban a "testvér" szó "ember"-re javítva

- szerepel.
28. L. Pakocs Károly idézett levelét.
 29. Teljes szövegét lásd a Függelékben.
 30. Bányai László szóbeli közlése.
 31. 1925. május 25-én és 1925. augusztus 10-én hirdeti a Katholikus Élet.
 32. A szatmári lapok három ilyen eseményről adnak hírt: 1923. nov. 19., 1924. okt. 27., 1925. jan. 19.
 33. Szatmáron ekkor még mint a Hétfői Friss Ujság szerkesztőjét és tárcaíróját ismerik
 34. A Fecsegő megjelenését 1924. jan. 14-én hirdeti a Hétfői Ujság.
 - ~~34.~~
 35. A Színház és Társaság "újraindítását" 1924. aug. 25-én hirdeti a Hétfői Friss Ujság; felelős szerkesztőként Farkas Lászlót nevezi meg.
 36. 1923. márc. 4-i sz., aláírás: (K)
 37. 1923. márc. 25-i sz., név nélkül
 38. 1923. márc. 25-i sz., név nélkül
 39. Cimborá, III. (1924) 211. l. (Kézirat a Dsida család birtokában, 1923. okt. 4-i keltezéssel.)
 40. 1. a következő verseket ugyanebből az időszakból: MEgadás (1923. dec. 3., Dsida család), Az én őszöm

(1923. dec. 30., Cimborá III. (1924) 230. l.)

41. Rónay György: i.m. 9. l.
42. Cimborá III. (1924) 246. l. (Kézirata a Dsida-család birtokában, 1923. dec. 11.-i dátummal).
43. Dsida-család, 1924. febr. 18.
44. Dsida-család, 1924. júl. 24.
Dsida-család, 1924. febr. 13.
46. Hírnök, XXIII. (1926) 61. l. (Kézirata a Dsida-család birtokában, 1924. ápr. 7-i keltezéssel.)
47. Dsida-család, 1924. márc. 15.
48. Dsida-család, 1924. jún. 1.
49. ~~XXX~~ Dsida-család, 1924. ~~XXX~~ júl. 16.
50. Dsida-család, 1924. aug. 14.
51. ~~Dsida-család~~⁹ Dsida-család, 1925. november.
52. Tavaszi. Cimborá, III. (1924) 325. l. (Kézirata a Dsida-család birtokában, 1924. ápr. 10-i ~~kk~~ keltezéssel.)
53. Tóparton. Gírnök, XXI- (1924) 525. l. (Kézirata a Dsida-család birtokában, 1924. május 29-i keltezéssel.)
54. Cimborá, VI. (1927) 98. l (Kézirata a Dsida-család birtokában, 1924. márc, 16-i keltezéssel.)
55. Tükör előtt. Angyalok citeráján. 120 l.

56. Dsida-család, 1924. szept. 23.

A Leselkedő magáyn korszaka

1. A költő anyjának, valamint egykori iskola- és jogász-társának, Teveli József, szatmári ügyvéd szóbeli közlése. A költő özvegyének birtokában pedig dékáni igazolvány van 16. Mai 1928 keltezéssel arról, hogy Dsida Jenő harmadéves joghallgató.
2. Teveli József szóbeli közlése.
3. A perről mint befejezetlen ügyről még 1929-ben ~~nyílt~~ anyjához írott leveleiben is említést tesz, l. a Függelékben.
4. A Pásztortüzek című versével, a folyóirat XII. (é925) évfolyamában, 64. l. Kézirata a Dsida-család birtokában, 1925. jan. 12-i keltezéssel.)
5. György Dénzesnek, a lap akkori munkatársának szóbeli közlése.
6. L. a Függelékben anyjához írott leveleinek erre vonatkozó utalásait.
7. Fejsorolásukat lásd a Dsida Jenő életművének bibliográfiája c. függelék-rész Prózai írások című alfejezetében

8. Írásos dokumentuma ennek - a költő által Kuncz Aladár halála után írott nekrológokon, két emlékversen kívül mindössze egyetlen levél, Jancsó Elemér birtokában. Szövegét l. a Függelékben.
9. ~~Akkor~~⁹⁷ A könyvről szóló ~~kkx~~ kritikák - az egy magyarországi Protestáns Szemle ismertetésének kivételével - 1928. márciusában jelentek meg.
10. Kötelező műveltség. Ellenzék, 1925. jan. 26.
11. A félszáz esztendő Ady Endre. Pásztortűz, XIII. (1927) 554. l.
12. Közszólamok veszedelme. Ellenzék, 1925. márc. 9.
- ~~kkx~~ 13. Pásztortűz, XIV. (1928) 384. l. (Transzilvanizmus jeligével R. Kálmán, Brassó címezéssel megjelent szerkesztői üzenet.)
14. Ebben az időben született Eminescu-fordításai: A csillagig (Pásztortűz, XIII, (1927) 307. l.; A tegnapokkal... Ellenzék, XLVIII. (1927) 146. sz., átdolgozva Pásztortűz, XV. (1929) 24. l.; Csak egy vágyam maradt - az 1923-ban ~~kk~~ keletkezett első változat végleges formája Erdélyi Helikon, II. (1929) 722. l.; Esti kürtszó - a korábbi fordítás - Hírnök, XXII. (1925) 18. sz. - végleges változata Pásztortűz, XIII. (1927) 323. l.; Glossza, Véndiákok Lapja, III. (1927) 5-6.

- második változat Erdélyi Helikon, II. (1929) 723-4. l. (végleges változat csak 1936-ban); Jóéjszakát, eszlő változata Hírnök, XXI. (1924) 14. sz., második Pásztortűz, XIII. (1927) 323. l., hamardik (Zólyomi László álnéven), Minden kis madárka álmos címen Pásztortűz, Xv. (1929) 428. l.; S ha ág dobol az üvegen..., - kézirat Szabó Lajosné Imbery Melinda birtokában, 1927-es keltezéssel.)
15. Leselkedő Magány. Dsida Jenő versei. Ellenzék, IV. (1928) 97. sz.
16. Dsida Jenő: Leselkedő magány. Pásztortűz, XIV. (1928) 189. l.
17. Aspecte din literatura maghiara ardeleana, Cluj,, é Editura revistei "Sociatea de Maine."
18. A húszéves ~~poéta~~ poéta. Keleti Ujság, XI. (1928) 97.sz.
19. Babits Mihály: Sunt lacrimae rerum. Összes versei, év és hely nélkül (Budapest, 1937) Athenaeum kiad., 13. l.
20. E képhatás lélektani elemzését l. Hankiss Elemér: József Attila komplex képei. Megj. szerző A népdaltól az abszurd drámáig c. kötetében, Budapest, 1969. Gondolat kiadó.
21. Leselkedő magány, 8. l.

22. Vö. Sóni Pál: A kiteljesülő Dsida-kép (L. a Bevezetés 14. sz. jegyzetét.)
23. Leselkedő magány, 75. 1.
24. Leselkedő magány, 62-3. 1.
25. Leselkedő magány, 82. 1.
26. Leselkedő magány, 22. 1.
27. ~~Leselkedő magány~~ ³ Valami arcot viszek, Leselkedő magány, 69. 1.
28. Árnyékok, Leselkedő magány, 18-9. 1.
29. Leselkedő magány, 16-7. 1.
30. Sötét szobor a város felett, Leselkedő magány, 20. 1.
31. Apokalipszis, Leselkedő magány, 36. 1.
32. Valami eltörött, Leselkedő magány, 37. 1.
33. Ormok felé~~kk~~, Leselkedő magány, 70. 1.
34. Leselkedő magány, 29. 1.
35. Leselkedő magány, 71.1.
36. Leselkedő magány, 47. 1.
37. Leselkedő magány, 26-7. 1.
38. Uott.
39. A tükör, Leselkedő magány, 33. 1.
40. Uott.
41. Olvadó jégvirág, Leselkedő magány, 29. 1.
43. Leselkedő magány, 37. 1.
44. Nocturno, Leselkedő magáyn, 64. 1.
45. Mosolyaim egén, Leselkedő magány, 66. 1.
46. Hogy milyen irodalmi irányzathoz tartozónak tekintette önmagát a fiatal Dsida, arról manifesztum-jellegű nyilatkozata nincsen; az ilyen költői kiáltványoktól egész életében idegenkedett. A maga diák-

és ifjúkorának költői manifesztum-áradatáról is elítélően írja ekkoriban: "A mai művészek egyik emi-nens hibája, hogy az úgynevezett művészetpolitikának, hitvallásnak, irányuknak dübörgő szólamait jóval sa-porábban termik, mint valódi művész-produktivitásuk gyümölcseit." (Kolozsvári képművészeti kiállítások, Pásztortűz, XIV. (1928) 191. l., D.J. jelzéssel) Irodalom- és műkritikai cikkeiből azonban nem nehéz egyilyen prog-ram néhány - és nem is lényegtelen - elemét kikövet-keztetni. A polgári költő válságélménye, közvetlen utalással a korra például így szólal meg bírálatában: "Zavaros idők^{et} élünk manapság és keressük a feltor-nyosuló izgalmakat, melyek csúf, mindennapi hajszának (így, valószínűleg "hajszánk" helyett - L. G.) értel-méről beszélnek." (Finta Zoltán: Jancsi és Juliska, Pásztortűz, XV. (1929) 188. l., D.J. jelzéssel.) Az expresszionizmus patetikus emberszeretete sem hiány-zik megjegyzéseiből: "... olyan művész - írja egy festőről -, aki meglátja, kifejezi és diadalra viszi az Embert. Zsáner-képeiben, utca-jeleneteiben is fő-ként ez a meglátott ember mozog, sír és beszél. Port-réiban mélységes együttérzés van a modellel, száma-lom, szeretet és életének csodálatos megértése." (Benjámín Herman, Pásztortűz, XIV, (1928) 334. l.) Nem annyira a banális értékelés, hanem a megfogalma-zás árulkodó itt: az élethűség helyett az ember "kife-jezése, diadalra vitele"; az, hogy az ember nem egy szerűen "ábrázolat" a költő számára, hanem mozgás,

sírás, beszélés dinamikusabb jelenlétét érezi ki a képből. A megismerés válságának az élménye, az ér-
zékeinkkel felfoghatatlan dolgok számának és határai-
nak kitágulása is a kritikai értékelés kiindulópontja
lesz: "Amikor érzékeinken kívüleső ... problémákat
akarok megközelíteni és ~~válaszok~~ viaskodom velük nehéz-
kes, tapogatózó szavakkal... mindig elém tolakodik
régis iskolás füzetem egy-egy kockás oldalának a képe.
Nyomorult apróságunk, bebörtönzött tehetetlenségünk
úgy válik legszembeesőbbé, ha elképzeljük, hogy
ennek a füzetlapnak minden kockája millió és millió
titokkal van teleírva és emberi öt érzékünkhöz (így!)
alapuló egész szellemiségünk ennek a nagy lapnak csak
öt kicsi kockáját tudja maga alá gyűrni", majd azért
dícséri Ormos Iván verseit, mert "nem áll meg az ig-
noramus et ignorabimus lemondó sóhajánál. Ha költői
egyéniségét ráfeszítjük annak a bizonyos füzetlapnak
öt kockájára, egyszerre csak halványan körvonalazódó,
árnyszerű csápokot látunk onnan kinyúlni minden irány-
ba." (Ormos Iván: Esti társ, Pásztortűz, XIV. /1928/
623. l., Dsida Jenő aláírással.) E tartalmi program
mellett formai kérdésekben is tudatos álláspont vezet
a Leselkedő magány költőjét: egy kezdő költő kivételes
formaérzékét dícsérve például, a dícséret átvált az
elmarasztalásba: "... a poéták különálló sajátos
lélektana megtanítottatta már velünk, hogy a zsenge
ifjúság első és látszólagos kiegyensúlyozottsága leg-
többször felboruló és viharos keresések ellentmondá-
saiba viharzik szét, hogy aztán újra megtalálja szín-

tiszta, kikristályosodott és minden salaktól mentes önmagát." E "válság-felidezés", az, hogy a költő "szétviharzó ellenmondások" személyiség-oldó kalandjában keresi az igazi önmagához vezető utat, tipikus erre a költőnemzedékre; csaknem Dsida szavaival fogalmazza meg a fiatal Radnóti is ugyanebben az időben, hogy "felidézte a maga Sturm und Drangját", egyéni hangjának megtalálása érdekében. Ezért rója meg Dsida fenti cikkében költőtársát, aki "talán szánt-szándékkal elfogja fülét az új líra dübörgő erejű hangjától, mely ma fölveri Európa csöndjét: és ez csak igen kis részben erény. Túlságos fomacsiszolásai sem egészen lelkesítőek ma már." (Erőss Alfréd: Az út, Pásztortűz, XIII. /1927/ 621-2. l., D. J. jelzéssel.) Egy másik költőt azért bírál, mert "a Buch der Lieder hangján akar beszélni s ... mondanivalóit a zárttechnikájú rövidsorú versek rímeihez erőltetni. Így ma már nonsens költészetet csinálni." Dícsérő szava csakis a költő szabad verseiről van, amelyekben "őszintébben, mesterkéeltségnélkülbben zuhog a legtisztább líra", s ahol "a feloldott sorokban belső ritmus hömpölyög, erősen kidomborítva a kompozíció kerekdedségét s a nyelv költői plaszticitását". (Kisléghy Kálmán: Hódolat, Pásztortűz, XIV. /1928/ 24. l.) Általában az avantgardenak az az elve, hogy a kötött formák mesterkéltek, indokolatlanul, öncélúan bonyolultak (miközben éppen az "izmusok" hozzák a költői nyelv és képalkotás új bonyolultságait!), kétségtelenül Dsida

~~át~~ álláspontja is a "mai költészet leegyszerűsödéséről" beszél, "a primitív felé hajlásáról" (a gyermeknek és a primitívnek a kultusza is expresszionista költészettanra vall!) mint a dekadencia meghaladásáról. (Kocsis László: Szent Ferenc miséje, Pásztortűz, XIV. /1928/168. 1. D. J. jelzéssel.)

Ebben a ~~közzé~~ kontextusban helyezhető más elbírálás alá Dsida viszonya az Ady-hagyományhoz is. Mint az egész magyar avantgarde, Dsida is feltétlen hódolattal ismeri el Ady költői nagyságát (l. értekezésemben korábban idézett Ady-tanulmányát), s ha a múlt immár követhetetlen klasszikusának tekinti, abban nem az "apolitikus" költő jobboldali programjára kell ismernünk, nem jobboldali indítékokból "haladja meg" Makkai gondolatmenetét, ahogy azt Földes László állítja (Dsida Jenő, Utunk, XII, /1957/ 38-41. 1.).

E formai elhatárolásban elsősorban az avantgarde költői modernség eszméje szólal meg, amely minden korábbi "zárt formájú" költészettől elhatárolódni igyekszik, korántsem tehetünk tehát egyenlőségjelet - mint Földes László teszi - a Tükör előtt 1936-ban kelt "Ady-bírálatára" és a kilenc évvel korábbi megnyilatkozás közé. Hogy a romániai magyar irodalom polgári szárnyának "jobbra tolódása" milyen súllyal nehezedett az induló Dsidára, hogy a kispolgári környezetből jött, meggyőződéses katolikus Dsida avantgarde lázadása miért és hogyan torkollik az első pillantásra költői páfordulásnak tűnő költészet-eszménybe, annak okait következő két fejezetemben kísérlem meg felvázolni, annak bizonyításával együtt,

~~hogy~~

az 1927 utáni években ez a lázadás korántsem apolitikus, korántsem a társadalmi tartalmaknak a költészetéből való kilugozását célozza.

47. Az ördög kocsiján. Pásztortűz, XIII. /1927/ 59. 1. (Kézirata Szabó Lajosné birtokában, 1926-os keltezéssel.)
48. Kézirat Szabó Lajosné birtokában, 1927-es keltezéssel.
49. ~~Kézirat Szabó Lajosné birtokában~~
Keleti Ujság, X. /1927/ 292. 1. sz.
50. Leselkedő magány, 55. 1. (Először megjelent: Pásztortűz, XIII. (1927) 180. 1.)

A megtalált ösvény

1. Mint arról a Székelyföld 1929. márc. 5-i száma beszámol, a felolvasó ülést, melyen Dsidát a Társaság tagjává választotta, ez év márc. 3-án tartották. A Sényi László hagyatékában őrzött nyomtatott meghívó szerint az ülés programja a következő volt: 1. Elnöki megnyitó: Kemény ~~János~~ János báró. 2. Székely Jenő ~~mint~~ mint vendég: "Áldozat". Novella. 3. Szentimrei Jenő: versek. Székfoglaló. (Uj költő énekel, Azért tavasz van..., Vallomás) 4. Bánffy Miklós gróf: szabad előadás. Székfoglaló. 5. Dsida Jenő: versek. Székfoglaló. (Alázat, Lugast építettem, Ilyen magasban..., Az ország) 6. Szentimreiné Ferenczy Zsizi úrnő Rimszky-Kor-

szakov-dalokat énekel dr. Lányi Oszkár zongorakíséretével, mint vendég: Pallón, Altató, Elhagyott lány, Ifjan és tapasztalatlan... (Az orosz szövegeket magyarra Szentimrei Jenő ültette át) 7. Zárszó: R. Berde Mária alelnök. - Az est műsora kétségtelenül reprezentatív jellegű, és az Ellenzék 1929. 57. száma irodalmi mellékletben úgy is értékeli, mint az erdélyi magyar irodalmi társaságok és a "transzilvánok" közötti ellentétek feloldására tett kísérletet. Hogy a Kemény Zsigmond Társaság ezzel az akcióval valóban a Helikonhoz közeledett, azt az e gyűlésen a Társaságba beválasztott új tagok névsora is jelzi: gróf Bánffy Miklós, Dsida Jenő, báró Bornemissza Elemérné, Farczady Jolán, Jaross Béla, Csiszár Lajos, Horváth József és Kádár Ferenc szerepel Kemény János elnöki megnyitójában. (Kézirata a Sényi László-hagyatékban.)

2. L. a Székelyföld 1929. júl. 4-i számában megjelent kommunikét: A Helikon új tagjai.
3. Erre következethetünk a Minerva cég 1929. márc. 2-i, a költőhöz intézett leveléből: "Megjegyzendő, hogy a szerkesztést Finta (Dsida helyettese a költő szabadságideje alatt - L. G.) egyedül végezte, mert a szerkesztőségi tagok (Áprily Lajos, Gyallay Domokos, Reményik Sándor - L. G.) tényleges munkával a szerkesztéshez nem járultak hozzá és más irányú nagy elfoglaltságukra ~~kivakkkxvax~~ való tekintettel aktív munkát tőlük remélni nem is lehet." (Szabó Lajosné birtokában.)
4. Báró Huszár Lászlóné levele Dsida Jenőhöz: "Kedves

Dsida! Levelét véve, örvendek, hogy vállalja a fiúk oktatását és nagyon remélem, hogy jó eredményt fog elérni. Megbeszélésünk szerint október elején várjuk... Azt hiszem, az 5500 2/3 adú megoldása a leg-egyszerűbb ha 4000 lejben állapodunk meg." A levél keltezése: Abafája, 1928 aug. 4. (Szabó Lajosné birtokában.)

5. Mint a költőnek anyjához írott leveleiből kiderül, a Pásztortúznél havi 2500 lei fizetése volt.
6. l. a Függelékben
7. Uott.
8. Sajnos, a költő hagyatékában található kézirat hiányzó lap számai szerint nem teljes, ezért a kötet jellegéről teljes képet nem alkothatunk.
9. Megj. Pásztortűz, XIV. (1928) 294. l.
10. Megj. Erdélyi Helikon, I. (1928) 202. l.
11. A költő ekkor írott, eddig ismert verseit értékesen egészíti ki az Abafáy Gusztáv birtokában lévő kézirat füzet, kétségtelenül a költő kezeírásával. E füzet, a lapszámozás tanúsága szerint megcsonkított kézirat, harminchat versszöveget tartalmaz; a törlések és javítások bizonyossága szerint első fogalmazásban. Ebből huszonhárom befejezett költemény, a többi változat vagy töredék. A befejezett költemények közül nyomtatásban mindössze nyolc jelent meg később, kötetben pedig csak egy. A verseknek a költő kezétől származó keltezése szerint nagyobb részük 1929 má-

jusában, kisebb részük ugyanez év szeptemberében íródott.

12. Ha itt volnál. Abafáy-kézirat, keltezése: 929, V. 23.
13. Abafáy-kézirat. Keltezés nélkül; az utána következő lapon található versszöveg keltezésel 1929. V. 27.
14. Abafáy-kézi^{rat.}~~rat.~~ Keltezése: 1929. V. 25.
15. Abafáy-kézirat. Keltezése: 1929. V. 25.
16. Abafáy-kézirat, Keltezése: 1929. V. 27.
17. Abafáy-kézirat. Keltezése: 1929. V. 27.
18. Abafáy-kézirat. Keltezése: 1929. V. 28.
19. Molter Károly birtokában. Keltezése: Abafája, 1929. május 13/14.
20. Az Erdélyi Fiatalok kötelékéből való kilépését 1938. II. 15-én levélben közölte László Dezsővel (szövegét l. a Függelékben). A kilépés indoklása a levélben nem függ össze a Vásárhelyi Találkozó körülötti nézeteltéréssel; hogy az ok valójában ~~az~~ ez volt, László Dezső szóbeli közlése alapján állítom.
21. Dsida Jenő 1929. júliusa és 1930 februárja között tizennégy verset, egy műfordítást és egy könyvismertetést közölt Fodor Jenő, illetve Zólyomi László^{ál} néven.
(A szerzőség bizonyítására nézve l. Láng Gusztáv: Dsida Jenő kétírói álneve. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, XII. (1968) 287-91. 1.)
22. Pásztortűz, XV. (1929) 406. 1.
23. Pásztortűz, XV. (1929) 520. 1.
24. Pásztortűz, XIV. (1928) 301. 1.

25. Erdélyi Helikon I. (1928) 527. l. A vers első változata s az elemzésünk alapját képező, a Nagycsütörtök kötetben megjelent szöveg között fontos eltérések vannak; a későbbi módosítások jelzik azt a szemléletet, amely a vers központi gondolatát meghatározza. Így a vers 10-13. sora eredetileg így hangzott: "döbbenetes voltál emberfölötti erőddel, / méltóságos járásod lassu ritmusával. / Hangod szrnyü hullámokat kavart, amikor / a sok beszéd után rekedten újra / szólni kezdteél." Egy másik, feltehetőleg későbbi kézirat a 11. sor után ezt toldja be: "Csavargó voltál, fáradt és olyan magányos, / máig sem értett, titokgyújtotta máglya." A végső változat lényege, hogy az "emberfölötti" felcserélődik a "hozzánk hasonló" jelzővel, s ennek megfelelően kimarad belőle minden isteni nagyságra utaló elem, egyértelműen a szenvedő ember képmását alkotva meg a vers Krisztusában. Így kerül a szövegbe a "számkivetettek útja", "a nyomor, az éhség siralomvölgye".
26. Megj. Pásztortűz, XIV. (1928) 551. l.
27. Megj. Pásztortűz, XVI. (1930) 131. l. (Postás címen)
28. Megj. Pásztortűz, XVIII. (1932) 81. l. Érdekes, hogy a vers alapmotívumát a költő egyik korai versében is felhasználta (Amundsen, 1925. május 16. keltezésű kézirat a Dsida-család birtokában); a mondanivaló itt az, hogy a költő éppoly kietlenségben, fagyban keresi

~~xxx~~

a Szépet, mint célját a sarkutazó.

29. Megj. Pásztortűz, XVI. (1930) 328. 1.
30. Megj. Keleti Ujság, 1929. 296. sz.
31. Megj. Ellenzék, 1929. 5. sz.
32. Megj. Erdélyi Helikon, II. (1929) 22. 1.
33. Megj. Ellenzék, 1929. 17. sz.
34. Megj. Erdélyi Helikon, I. (1928) 525. 1.
35. Megj. Ellenzék, 1929. 116. sz.
36. Későbbi költészetében a Hálóing nélkül használja újra ezt a formát.

A költői beérés

1. L. Bányai László: Harminc év. Állami Könyvkiadó, Bukarest, 1949.
2. Czine Mihály: A romániai magyar irodalom kezdetei. Különnyomat a Jelenkor 1967. 6. számából. 4. 1. és kk.
- Tolnai Gábor pedig a következőképpen jellemzi a romániai magyar irodalom indulását: "Az erélyi magyarságnak, az új erdélyi szellemiségnek a baloldali emberek lettek ~~az~~ első vezetői, akik között volt több emigráns, vagy a budapesti szellemiség levegőjéből táplálkozó író... Ahogy a nyugatias szellemű Nagyváradon két baloldali szellemű folyóirat jelenti az erdélyi irodalom megindulását, ugyanúgy baloldali írók igyekeztek megszervezni a többi városban is az irodalmat. Szántó György Periszkópja, Franyó Zoltán Génusza, Osvát Kálmán folyóiratai, Paál Árpádék

Napkeletje, az új alapítású napilap: a Keleti Ujság mind a baloldaliakból megszervezett vállalkozás voltak. Erdély irodalmi életének ezek a megmozdulások adták az indítást..." (Erdély magyar irodalmi élete.

Szeged, 1933. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának kiadása. 60. l.) - Ligeti Ernő is "irodalom-alapító" jelentőségűnek mondja a Napkelet írócsoportjának megszerveződését és jelentőségét, kiemelve, hogy a Napkelet... a haladó szellemű magyarságnak kívánt a lajja lenni". (Súly alatt a pálma. É. n., kiadó n. 41. l. és kk.)

3. Jellemző módon erre az időszakra esik a Helikon úgynevezett "belső ellenzékének" kialakulása, amelynek két markáns egyénisége R. Berde Mária és Tamási Áron. Mídkettő a nagy visszhangot vert "vallani és vállalni" vita idején (1929-30) ad ~~hxx~~ hangot elégedetlenségének, s mindkettő - anélkül, hogy a Helikkal formálisan is szakított volna - ezt az ellenzéki szellemet képviseli a következő években; Tamási a Brassói Lapok körében keres radikálisabb eszmetársakat, Berde az EMIR megalakításával próbálja a társadalmi érdeklődésű írókat a Helikon irányítása alatt álló Szépmíves Céhtől függetleníteni. De Ligeti Ernő emlékiratai a nyilvánosság előtt ismeretlen belső vitákról is tudósítanak a volt "októbristák" és a Helikon, ill. a Szépmíves Céh vezetői között (l. i. m. 129-31. l.). A harmincas évek elején induló nemzedék pedig egyértelműen ennek a kezdeti radikalizmusnak az elapasztását veti a Helikon szemére, ahogyan azt Jancsó Elemér korabeli tanulmánya megfogalmazza: "Irodalmi és

üzleti körökben egyre inkább az irodalom 'politikamentességét' hangoztatják... az irodalomból ki kell zárni az 'irányzatosságot', ez volt a Helikon legfőbb vezérelve. Tiszta irodalmat kell adni, világnézetek feletti, az örök humánus eszményeit tükröző irodalmat, amiből hangosan 'kicsendüljön' 'az ember dallama' (Áprily)... A polgári radikalizmus internacionális jelzavai csendes európaiság-imádattá mérséklődtek..." (Erdély irodalmi élete 1918-tól napjainkig. Nyugat, 1935. I. 291-2. l.) - A Helikon depolitizálódásának e folyamatát illetően l. még Varró János: Adalékok a Helikon írói csoportosulás történetéhez. Igaz Szó, 1968. 2. és 3. sz.)

4. Hogy az avantgarde irodalom ~~sz~~ illetén szerepvezetése, illetve a mozgató erejét jelentő társadalmi ellenzéki-ség elsorvadása a Helikon-táborban milyen kihatásokkal volt irodalmunk életére, érdemben még nem vizsgálta irodalomtörténet-írásunk. Mint jellemző tünetet említeném azoban, hogy a két háború közötti romániai ~~mag~~ magyar irodalmi életből szinte teljességgel hiányzik a polgári baloldalnak és a marxista törekvéseknek az a kölcsönhatása, amely a két háború közötti európai szellemi-irodalmi életre jellemző; nálunk ez a viszony Helikon és Korunk merev ellentétére redukálódik.

5. Hogy ennek a Babbitstól elindított gondolatnak a harmincas évek derekától kibontakozó antifasiszta lírában is milyen ^{pozitív} funkciója van, annak bővebb elemzését

A jó halál kegyelme ~~sz~~ című Radnóti-tanulmányomban kíséreltem meg. (Igaz Szó, 1969. 5. sz.)

6. Megj. Erdélyi Helikon, IV. (1931) 453-5. 1.
7. A választott versforma klasszikus mintáitól két vonatkozásban tér el a költő: egyik, hogy a sorkezdő trocheust~~ák~~ gyakran spondeussal helyettesíti, a modern időmértékes verselés azon elvét alkalmazva, hogy a spondeus első szótagját a ráeső hangsúly amúgyis megkülönbözteti a másodiktól (pl. áldott vándortársam..., falnaptáram...), máskor a sorkezdő két versláb (trocheus + spondeus) helye felcserélődik, spondeust követ trocheus, pl. mert lüktetve..., látom földi... stb. A másik eltérés a sormetszetnek a metrikai szabályoktól eltérő elhelyezése: nemcsak azzal, a klasszikus költészetben is előforduló, bár ritka jelenséggel találkozunk a versben, hogy a cezura a harmadik versláb (daktilus) két rövid szótagja közé esik (pl. ablakom kitarva, / a az álmos este), hanem tipikusnak mondható az is, hogy a czúra a második és harmadik versláb közé esik (pl. illat füstől / májusi orgonákról). Hogy ez Dsida esetében nemcsak alkalmi szabadoság, azt talán bizonyítja, ~~a~~ hogy utolsó befejezett költeményében, a kórházi ágyon írott Lássuk, vajon itt... címűben is megtaláljuk mindezeket a szabálysértő licenciákat.
8. Megj. Pásztortűz, XVII. (1931) 484. 1.
9. E témának a századeleji dekadenciához közvetlenül kapcsolódó megverselésére a Leselkedő magányban nem egy

példát találunk; egyértelműen eufemisztikus halálvágy-
kép például a Metamorfózis: "Fehér ezüstholyó suhan. /
Partján sejtelemesek a fák, / habjai közt örökké tart
az álom / és babonásan, ezüstösen suhan. / ... / Csak
egyszer merülök meg a folyóban. / Meghal mezítle-
tem lángolása, / s aki helyettem újra partra száll: /
fennséges, komor ezüstsobor." A halál megszépítő kö-
rülírásai (örök álom, folyóban megmerülés), a halál nyu-
galmára való utalás ("meghal mezítle-tem lángolása"),
s az ezüstsoborra válásban a megdicsőülés hangulata
biztosítja ezt az "átesztétizálást", ahogy Király Ist-
ván a dekadenciának ezt a sajátosságát nevezi, Ady halál-
verseiről írott tanulmányában. A szövegünkben elemzett
vers ezt a halálvágyat mint a társadalomtól halálba ker-
getett ember kétségbeesését éli ~~xxx~~ át, hogy az életmű
végén keserű-irónikus játékként bukkanjon ~~xxx~~ újra elénk,
az Igy dudolok az utcán ~~xxxxx~~ befejező strófáiban. Itt
is megtaláljuk a megszépítő eufemizmusokat: "Nem bújt
el senki jobban, / nem hal meg senki szebben. / Ugy
hull rám az örök csend, / úgy száll, keringve lebben, /
ahogyan - míg a lombot / lágy szél fuvalma rázza, - /
kis ájult gyík fölé / hull a levelek száza." A kö-
vetkező azonban az illúziótlan irónia egészen más
"metamorfózisról" beszél, mint a fiatalkori vers: nem-
csak a teljes testi megsemmisülésről, hanem az élők em-
lékezetéből való kihullásról is. "Szívemből kék virá-
got ¹ / sarjastok kedvesen: / hadd bukkanjon reá / sé-
táló kedvesem, / ki két napig pirosra / dörzsölte
szemét, / mivelhogy béke lettem, / boldog por és szemét."

10. Megj. Pásztortűz, XVII. (1931) 530. 1.
11. Nagycsütörtök. 28. 1.
12. A vers látomása három evangélium idevágó utalásaiból ötvöz egyetlen képet. János evangéliuma sem a vérverítéket, sem a Krisztussal virrasztani kiválasztott tanítványokat nem említi. Az előbbire Lukács evangéliuma lehetett az egyetlen forrás: "és haláltusában lévénⁿ buzgóságosabban imádkozék; és az ő veritéke olyan vala, mint a nagy vércseppek, melyek a földre hullanak." (22, 44.) Lukácsnál azonban Krisztus egyedül imádkozik; Máté evangéliuma és Márké említi, hogy Péter, János és Jakab kísérte el, de imádság közben elaludtak - innen ez a motívum, a magára hagyott szenvedés jelképe. Dsida az evangéliumok adta névsort egészíti ki a szemtanu-avangélista nevével.
13. Megint tanulságos a költemény kéziratban fennmaradt első változatát összevetni a végleges szöveggel. Ime a korábbi kézirat: "Nem volt csatlakozás. Hat óra ké-
~~szaklakozás~~ sést / jelzett a vonat a koromsötétben hat / teljes órát gubbasztottam a székelykocsárdi / váróteremben, Fáradt voltam és olyan / törött lettem a sok-sok szenvedéstől. / Odakünt mozdonyok dörögtek, jöttek- / mentek, fülem mellett nagy szárnyak / suhogtak s elfogott valami névtelen / irtózat, valami iszonyu félelem / a holnapi naptól. Körülnéztem, / hogy kivel tudnék néhány szót váltani, / de Péter aludt, János aludt, Jakab / és a többiek mind aludtak. / Homlokomról nehéz cseppek ~~szaklak~~ indultak / s folytak, folytak végig az

arcomon." Szembetűnő először is a ritmikai kiképzés hiánya; mintha a költő megírt volna egy prózaverset, utólag látta volna meg benne a drámai jambus lehetőségét. Az átírás során két helyen is sorvégre viszi a mondatzárást a költő, s egyúttal más, a vers tartalma szempontjából fontos fogalmat nyomatékosít a sor- illetve mondatvégi helyzettel: a "nagycsütörtök" ill. a "félelem" szót. Gazdagodik a szöveg ellentétező szerkezetekben; az új változat iktatja be a versbe a 6-10. sor végzet- és veszély-élményét. Valóságnak és hallucinációnak a keverése is a végső változatban lesz teljes: az első változatbeli "nagy szárnyak" a mozdonyfüst hasonlatává lesznek. Kihullnak a szövegből a banális részek: a "koromsötét" átalakul "fullatag sötét"-té, kimarad a "holnap nap" félelme, s a "nehéz cseppek" helyett is az egyedibb "kövér csöppek" áll.

14. Megj. Pásztortűz, XVII. (1931) 554. 1. (Megkomolyodtak a csillagok címen)
15. Dsida derűs hangulatú verseire jellemző sokszor az expresszionizmus kozmikus képeinek az emberméretűvé kisebbitése: "Ha eloltom a lámpát, / tele van, / tele van csillaggal a szobám." (Falusi versek, II.); ~~xxx~~ "...labdázni kezdtünk nagy, zöld csillagokkal" (Gyakran eljön); "érett csillagaid kibuggyant fénye / gyöngyösen, vizesen pereg le rajtunk" (Álmod adsz...);

"mintha hajamba tűznél valami / súlyos fényezőró vi-
rágot, úgy érzem az égen a / holdvilágot" (Szőkevények
a fák közt)

16. Megj. Pásztortűz, XVII. (1931) 83. 1.

17. Megj. Pásztortűz, XVII. (1931) 237. 1.

18. Megj. Pásztortűz. XIV. (1928) 510. 1.

19. Megj. Pásztortűz, XVI. (1930) 131. 1. (Postás címen)

20. Megj. Pásztortűz, XVIII. (1932) 81. 1.

21. Megj. Nagycsütörtök kötet, 85-93. 1.

22. Ebben az összefüggésben érdemes szemügyre vennünk Dsidá-
nak a művészet és a társadalmi élet összefüggéséről
vallott felfogását, annál is inkább, mert a marxista
Dsida-kritika eddig csak a költő verseiben fel-fel-
bukkanó ars poetica-érvényű megnyilatkozások alapján
tartotta a költőt a helikoni "tisza művészet"-elv kö-
vetkezetes képviselőjének. Nem akarom vitatni: ezt az
elvet csakugyan képviselte. Ám, kritikai cikkeiből,
melyekből alább idézek, kiérzik az erőfeszítés, hogy
ezt az ~~x~~ elvet - mely, sajnos, annyi kortársával együtt
neki is a "költői kényelmet" biztosította, összeegyeztet-
se azzal a spontán "politizálással", melyet dolgozatom
e fejezetében kimutattam, s amelynek egyik sajátos
vonatkozására utolsó fejezetemben még visszatérek. -
Mindenekelőtt: a Dsida-kritika a költő József Attilá-
ról írt egykorú bírálatát szokta úgy tekinteni, mint
a proletárköltő politikai ~~elvének~~ elveinek az "esz-
tétikai mezbe" öltöztetett elutasítását. Dsida ugyan-

is "költőietlennek" mondja a marxizmus mozgalmi terminusainak versben való szerepeltetését, majd így folytatja: "Hiddeg fejjel megtanult program és ideológia ez József Attilánál. Még akkor is csak megtanult, ~~kk~~ ha esetleg a saját bőrén tanulta meg. Ezt meg kellett mondanunk, bár programjával talán sokkal inkább egyetértünk, mint egyetérzünk költészetével." (Döntsd a tőkét, ne siránkozz. Erdélyi Helikon, IV. (1931) 411. l.) Nincs okunk kételkedni benne, hogy ez az állásfoglalás őszinte: a költő nem a társadalomjavító programok ellenségeként szólt itt, hanem a programköltészet ellenségeként. Különben mivel magyarázható az az állandó, szinte kínos óvatosság, amellyel ezt az álláspontot érvényesíti kritikáiban? Kibédi Sándor verseiről írva, értéknek tudja be, hogy Kibédi "kollektív hangokat megütő költő..., aki nem a művész elzárkózott fenségében jelenik meg, hanem a sorok között feltárja a maga szenvedő lényét is s a maga gyötrelmének szorgos irtogatásával szerzi meg a jogot, hogy a mások sebéhez is hozzányúlhasson... A baj csak annyi, hogy mindennek elhíttetésére nem elég izmos, nem elég szuggesztív a Kibédi művészete" (Kibédi Sándor: Megjött a reggel. Pásztortűz, XVII. (1931) 140. l.) Itt is, akár csak József Attila esetében, a tartalom elismerése mellett, a ~~kaákaáka~~ tartalmat kompromittáló formahibák elmarasztalása a kritikus Dsida kiindulópontja. - Természetesen nem hunyhadtunk szemet afölött, hogy Dsida "költőietlennek", tehát "formahibának" minősíti a politikai eszmék jelenlétét a költészetben, ahogy az egyik ugyanebben az időben írott

nyilatkozatából kiderül. Ez a nyilatkozat vitázó válasz a korszak baloldali (feltehetően a Korunkban megszólaló) kritikájával. "1. Miért kell olyan lármásan hangsúlyozni az élet szerepét az irodalomban, a gazdasági tényezők hatását a szellemi életre, mikor senki sem vonja kétségbe azt? Vagy, ha vonta is, ma már nem vonja. Az élet tükrözése és tendencia nélkül nincs irodalom s az irányzatosság nélküli irodalom hirdetése is irányzatosság: harc a legimbolygóbb, legködszerűbb, legtávolibb utópiáért. Az irodalom az Ember életről való vélekedése. 2. Miért kell azonosítani az irányzatosság nemes fogalmát a program porbanⁿ csúszó, természetellenes fogalmával irodalmi kérdésekben? Irányzatosság: legyetek jók, nemesek, szeressétek az embert, követeljétek jogaitokat, teljesítsétek kötelességeiteket, harcoljatok a butaság, az elnyomás ellen, igyekezzetek jól gazdálkodni a föld javaival, emeljétek magasra a népet, dicsőítsétek meg magatokban az embert stb. Program: ne fizessetek adót, ne higgyetek a papnak, csak a papnak higgyetek, üssétek agyon az urakat, járjatok rendszeren a népgyűlésre, szavazzatok a kommunista pártra, követeljétek a napi ötórási munkaidőt stb. - Az előző lehet témája az irodalomnak, mert állandó sé és örök, az utóbbi nem lehet, mert pillanatnyi s holnapra a feledés hullámsírájába rántja magával a művet is, amelyben világra származott." - Természetesen, nem célja e dolgozatnak "örök" és "aktuális" dialektikáját - és vele együtt egy évszázados vitát - megoldani. Csak Dsida fenti ~~sz~~ állásfoglalásának megértéséhez vetnék fel néhány szempontot. Egyik: k

kétségtelen, hogy e cikk megjelenés^{ének} korában a régi vita újra-éleződése /aminek Dsidára vitacikke csak egyik korabeli tünete a sok közül) alapvetően összefügg az-
za az irodalomelméleti (és irodalomszociológiai) tény-
nyel, hogy a XX. századi irodalomban megjelenik a pro-
letár eszmeiségű irodalom, amelynek radikalizmusa, for-
radalmisága ellnzékben áll a polgári irodalom még-
oly haladó szárnyával is. Ez a helyzet kényszeríti
"önvédelemre" a humanista polgári irodalmat is; kény-
szeríti annak az elvnek a kidolgozására, hogy az "ak-
tuális", illetve az aktualistást szolgáló "proletár-
költészet" nem művészi, s ~~állítja szem~~ állítja szem-
be ezzel az aktualitással az "örök emberit". Nyilván-
való, hiszen "aktualitásban nem versenyezhet az iro-
dalom forradalmi szárnyával. Ugyanakkor azt sem hagy-
hatjuk figyelmen kívül (függetlenül attól, hogy ez az
álláspont koronként mennyiben játszott negatív vagy
pozitív szerepet), hogy az 1919 utáni magyar irodalom-
ban ez az elv az írók szándéka szerint egyáltalán nem
jelentette a fennálló rend apológiáját. Az elv két leg-
nagyobb hatású változatát a két háború közötti időszak-
ban éppen Babits és Kosztolányi fogalmazta meg, akiknek
nek életművében a tartalmi értékekre itt nem kell fi-
gyelmeztetnem, s akik Dsidára kétségtelenül nagy hatás-
sal voltak. Kettejükénél - és Dsidánál is - ennek az
elvnek az "önvédelmi" szerepe nemcsak a náluk forra-
dalmibb irányzatok ellen irányul, hanem a jobboldal
ellen is. Történetileg pedig ez az elv a levert ma-
gyar forradalmak utáni korszakban fogalmazódik meg, a

forradalommal rokonszenvező polgár megriadását is tükrözve az ellenforradalom időszakában, de ugyanakkor a polgári humanizmus útkereséséből is jelzi a megváltozott ~~xxx~~ viszonyok között; egy olyan ideológiai bázis kiépítésének az igényét, amely a kor politikai erőitől viszonylag függetlenül teheti lehetővé a polgári kultúra értékeinek az emberiség szolgálatába állítását. (S most megint hagyjuk válasz nélkül ezt a kérdést, hogy e "függetlenség" mennyiben ~~xxxixxxx~~ volt viszonylagos és illuzórikus.) Hogy Babits mit ért "kultúr-humanizmuson", azt ugyanis nemcsak ugyanide vágó nyilatkozatain mérhetjük, hanem például a Petőfi koszorúi c. versén, közvetlenül a forradalom bukása után; hogy Kosztolányi milyen értelemben volt "homo aestheticus", azt elárulja az Édes Anna, és Dsida fenti nyilatkozata körülbelül a Butorok megírásának idjéből származik. E nyilatkozatban ugyancsak a terminológiára is figyelniünk kell, mert az "irányzatosság" megjelölés, valamint a gazdasági tényezők irodalomra gyakorolt hatásának az elismerése egy új nemzedék radikálisabb szemléletét ~~xxxixxxx~~ jelzi. Az első Nyugat-nemzedék elveiben az esztétizmus terminológiája még meghatározó szerepet játszik; Dsida azonban nem is vitatja, hogy a költő feladata az ~~xxxx~~ eszmehírdetés, a humanizmusnak egy céltudatos, az emberiség elveit "irányzatosan" vállaló formája. Ez magyarázza, hogy Dsida korántsem állítja oly mereven szembe a kulturát a politikummal, pontosabban: a politikát a

nem tekinti elve kultúra -ellenes tevékenységi területnek, mint a Nyugat-nemzedék említett képviselői, csupán más területnek. Ezért hangsúlyozza József Attila esetében a költő társadalmi programjával való egyetértést, a Kibédi-kritikában a költő tartalmái iránti rokonszenvét. Úgy, ahogy utoljára idézett nyilatkozatában is olvasható: "Teljes tisztelet a hitnek és meggyőződésnek! Tessék politizálni, szervezni és agitálni, reformálni, forrongani és újat hozni: hódolat és megbecsülés az önzetlen, kemény munkának, a lán- goló fanatizmusnak. Bizony együtt dobban velük a szívem. - De az irodalom más..." (Üzenem... Pásztortűz, XVIII. (1932) 141-2. l.) - Mindent összevéve, az amit Sóni Pál "menekülés"-nek nevez Dsida költészetében, jóéreztt ennek a szemléleti ellentmondásnak a kivételé- ~~xxxix~~ se is; a költő, aki a maga polgári irodalomfelfogá- ~~sának~~ sának értelmében a közvetlen politikai elkötele- zettsége elől is menekül, ugyanakkor "emberként" érzi ennek az elkötelezettségnek és a korszerű hu- manista morálnak az összetartozó voltát - művé- szetbe záúkozása ezért jár együtt az önvád szavaival, mint dolgozatom utolsó fejezetében kimutatni próbúálom.

Bukolika pásztori tájakkon

1. Megj.: pásztortűz, XVI. (1930) 438. l.
2. Megj.: Erdélyi Helikon, V. (1932) 629. l.
3. Megj.: Erdélyi Helikon, III:(1930) 835. l. (Es-

ti elmélkedés címen)

4. Megj.: Nagycsütörtök kötet, 65. l.
5. Megj.: Erdélyi Helikon, III. (1930) 598. l.
6. Messzire jöttem. Erdélyi Helikon, II. (1929) 452. l.
7. Elalszom, mint az őzek. Megj. Erdélyi Helikon, IV. (1931) 455. l.
8. Alkony. Megj. Pásztortűz, XIV. (1930) 554. l.
9. Megj. Pásztortűz, XVII. (1931) 392. l.
10. Megj. Pásztortűz, XV. (1929) 604. l. (Nyugtalanság címen)

Dsida költészetének katolicizmusa

1. A kortárs kritika, Rónay Györgynek e dolgozat bevezetőjében idézett esszójén kívül, Dsida Jenő lírájának e vonatkozásával nem foglalkozott érdemben. A probléma akkor vált aktuálissá, amikor 1966-ban Dsida versenek minden eddiginél gazdagabb válogatása megjelent, s a válogató és esszéíró Szemlér Ferenc igyekezett megtalálni azt a szempontot, amelynek alapján a kötetbe vett versek vallásos motívumait elfogadhatóvá teheti. E feladat kényszerűnek is mondható, hiszen az addig egyetlennek számító Dsida-értékelés, Földes László ugyancsak bevezetőmben idézett tanulmánya lényegében "költészete számbelileg nagyobb, de jelentéktelenebb részének" nevezi ilyen jellegű alkotásait. Szemlér Ferenc, Földes László álláspontjából kiindulva, egyszerűen konvenciónak tekinti a köl-

tő vallásos motívumait, s a költő bennük való hitét meg is kérdőjelezi: "... a Dsida költészetének egészébe illesztett fenti hitvallomásnak körülbelül anynyi hatékonysága van a szabályszerű kereszténység előmozdításában, mint Cignard abbé hithírdetésének saját élete példájával való összehasonlításban. A Dsidánál koronként hangsúlyosabban is felbukkanó ilyen vonások nem tekinthetők meghatározó jellegűeknek. Ellenkező esetben Dsida minden bizonnyal végleg ahhoz az új katolikus irányzathoz csatlakozott volna, amely első költői eszmélésekor Sík Sándor és Harsányi Kálmán működésében már példaképeket állíthatott eléje, saját írói jelentkezése idejében ~~pp~~ pedig Mécs László vagy Pakocs Károly személyében fegyvertársakat kínálhatott neki. De éppen a fentiekkel való összehasonlítás mutatja, hogy Dsida világképét és magatartását döntően nem a keresztényi ~~maximák~~ morál, hanem az e földi valóságos élet és az emberi sors feltételei határozzák meg... Az angyalokra, szentekre, istenre, felhőkre, mennyországgra való hivatkozás már régóta ugyanolyan konvenció, mint a cinquecento festőinél."(I.m. 12-3. 1.) - Szemlér Ferenc tanulmánya polémiára készítette Rónay Györgyöt; alább csak Dsida és az "újkatolikus irány" viszonyára vonatkozó, véleményem szerint találó észreételeit idézem: "... meggyőződésem szerint... Dsida koronként erősebben érvényesülő 'keresztény' vonásai nagyönis 'meghatározó jellegűek'. Meghatározzák Dsidát; de ~~nem~~ nem határozzák meg szükségképpen költői stílusát és ars poeticáját, nem jelentik azt, hogy szük-

ségképpen a Sík Sándor és Harsányi Lajos kezdeményezte 'vonalon' kell haladnia és Mécs Lászlóban és Pakocs Károlyban kell 'fegyvertársat' keresnie. A fentiekkel való 'összehasonlítás' voltaképpen 'nem érvényes'; illetve csak rendkívül óvatosan és sok fenntartással lehet Dsidát a fentiekkel összehasonlítani, egyszerűen azért (vagy mindenestre azért is), mert az említettek ~~xxx~~ valamennyien papok, Dsida pedig világi; s hogy pap ée világi helyzete, funkciója, következőleg élménye (még'hívő', sőt 'szentségi' élménye) sem minde-nestűő azonos, az nyilvánvaló; - nyilvánvaló továbbá, mostmár nem, hogy úgy mondjam 'dogmatikailag', ~~nyenne~~ hanem 'irodalomtörténetileg', hogy minálunk a pap-költő típusa (miért, miért nem, messze ágazó kérdés) inkább 'hithirdető' és 'prédikáló' (stílusában következőképp inkább retorikus), mint - élményét tekintve - 'dogmatikus' vagy 'liturgikus' (például a claudeli értelemben, vagy Harsányi Lajos pályája középső szakaszában megvalósult liturgikus szimbolizmusának ~~nyenne~~ értelmében). Dsida azonban világi, ő mint költő személyesen éli, esetleg esztétikumában élvezi a kereszténységet; de nem tartozik rá annak prédikáló-terjesztő, vagy apologetikus 'előmondítás' a költészet által. Ami pedig az idézet végén említett keresztény morált, illetve annak magatartás-megszabását illeti, szembeállítva 'a földi valóságos élet és emberi sors feltételeivel': - egyrészt vajon miben valósulhat meg egyáltalán a morál, ha nem a földi élet és emberi sors valóságában; másrészt ebben a költői távlatban nem a morál

regulatív jellegéről van szó, hanem inkább a morál megvalósulásáért való emberi, személyes küzdelemről, tehát egy emberi drámáról. Aminek a minőségét természetesen mindig a karakter személyi adottságai határozzák meg." (Az ~~SVK~~ olvasó naplója. Vigilia, XXXII. (1967) 274-5. l.) - Végezetül mint egyéni (de a költő életének és művének ismeretében alig valószínűsíthető) értelmezés-kísérletet említhetjük a Szócs Istvánét (A Dsida-érem másik oldala, (Utunk, 1967. 19. sz.), amely szefint Dsida lírájának vallásos motívumaiban keleti misztériumok hatása is jelentkezik.

2. L. a következő verseket: Apokalipszis (A tetőn, boldogságok fölött / két kitárt kart mereszt / egy hivogetó, fekete, / borzalmas kereszt.); Nocturno (Leülök egy kőre az Olajfák hegyén, / könnytelenül, nyugalmasan. / Csak mert nem érdemes úgy sietni / a temető felé.); Ormok felé (... csak a barátaim sora gyérül. // Nem bántanak, csak elszökösnek, / ahogy mindjobban lángol a homlokom.); Zarándokút III. (Korbácsütéssel ezer keresztet / hajszoltak már velem a hegyre, / ott állnak mereven a lángos éjszakában / s mégsem akarnak rájuk feszíteni.)
3. Kézirat, Szabó Lajosné tulajdonában.
4. Ormok felé. Megj.: Leselkedő magány, 70. l.
5. Megj.: Erdélyi Helikon, VI. (1933) 40. l.
6. Kézirat, Abafáy Gusztáv tulajdonában.

7. Szent Ferenc szerepeltetésének költői célját Dsida két idavágó cikke is segít megérteni. Kocsis László Szent Ferenc miséje 6. versciklusáról írja: "Ez az áhitatos áldozás, rajongássá kinövő steretet is századunk dokumentumai közé tartozik. A minden hajszán verejtékesen keresztül űzött, gépek zakatolásába bomlott, meg-, megkínzott ember idege mibe és kibe kapaszkodhatnék nagyobb és kétségbeesettebb biztonsággal, mint a végtelen nyugalom, végtelen jóság, szelidség és szeretet ez utolérhetetlen apostolába!? - Hiszen mai költészetünk leegyszerűsödése, a primitív felé hajlása bámulatos hasonlóságot mutat Ferenc testvér énekeihez. - A jó ritmusú sorok között modern, újszerű költészet hömpölyög tehát, mely ma már minden dekadencián túl örveendő és életerős." (Pásztortűz, XIV. (1928) 168. l.) - Figyelmet érdemel a cikkben Assisi Ferenc tanításainak és a modern kornak a szembeállítás; ez jelzi, hogy Dsidát nem egyszerűen vallásos tisztelet fordítja e tanok felé, hanem a kor polgári lírájára jellemző civilizációs csömör (amely nevezhető spontán vagy fél-tudatos antikapitalizmusnak is) kerestet vele olyan eszméket, amelyek segítenek "a gépek zakatolásába bomlott" világ harmónikus tételében. Későbbi vallásos lírájában is fel-felbukkan majd ez a szembeállítás, legközvetlenebbül talán a Chanson az Őrangyalhoz c. versében. De nem közömbös a cikknek az a megfogalmazása sem, amely a modern költészet egyszerűsége és a ferences-tanítás naív tartalmai, illetve Assisi Ferenc énekei

között von párhuzamot. (A Cantico di frate Sole című szent Ferenc-himnusz Dsida fordította magyarra, megj. Erdélyi Lapok, 1934. 175. sz.) A primitív előképek keresése jellegzetesen az expresszionizmus sajátja; állíthatjuk, hogy Dsida ekkori expresszionista ars poéticája mint az egyszerűség, a raffinálatlan költészet egyik forrását fedezi fel a ferences énekeket, ugyanugy, ahogy az irányzat más képviselői egzotikus "primitivségek" utánzásával akarják megújítani lirájukat. Erre az expresszionista programra vall a dekadencia elutasítása, az öröm és életerő hirdetésének költői feladattá tétele a cikkben. - Dsida későbbi verseinek egyik alaptémájára, illetve e téma és a ferences eszmekör összefüggésére utal egy másik cikke, amelyben P. Trefán Leonard ferencrendi szerzetespap Táborhegyi fényben c., vallási meditációkat tartalmazó könyvét ismerteti. " A kötet öt fejezetre oszlik. Címeik: A természet, ~~A természet~~, Az ember, A kultúra, A kereszt. A kereszt tanítványa. - Engem legkülönösebben az első rész fogott meg absztrakt dolgokat kizáró, egyszerű, természetes bájával. S bizonyára jól sejtem, hogy a szerző szívéhez is ez a természetről szóló rész állott legközelebb. A világ szépségeit tanít észrevenni ez az első fejezet. Fűben, fában, virágban, kőben, éneklő madárban meglátni Isten gondolatait és Isten szeretetét. A kegyelem állapotában örök vidámsággal, kicsorduló szeretettel és örvendező nyugodtsággal járni a földön. Ó, boldogság ez, napsugaras, örök ifjúság, ősi mély kultúra, izmos őserő és végtelen gazdagság!

A szívet kitáró együgyűségben megtalált legnagyobb bölcsesség: Szent Ferenc madaraktól körülrepdesett, hétszáz éves ölelő gesztusa..." (Pásztortűz, XVII. [1931] 45. l.) - Jól érthető, hogy Dsida a ferences áhitatban elsősorban a természettel való bensőséges kapcsolatot fedezi fel (ekkori bukolikus költészete ilyen indíttásra is megy vissza tehát), valamint "a világ szépségeit" észrevező jellegére - ami a költő számára természetesen nem marad pusztán ~~közzé~~ kölcsönzött gondolat, hanem csak kiindulópontja a földi szépségek egy olyan dicséretének, ~~amely~~ amely - a jelen fejezetben bemutatott módon - messze túl is nő a szentferenci tanítás "szerzetesi" formáin. Egyébként a fenti cikk fogalmazásmódjában sem nehéz észrevenni az expresszionista beállítottságot: a "napsugar~~ak~~^{as}, örök ifjúság", az "izmos őserő", "végtelen gazdagság" és a "hétszázéves ölelő gesztus" lényegében az expresszionizmusra jellemző egészség- és erőmámornak a vallomásai.

8. Megj.: Pásztortűz, XVI. (1930) 438. l.
9. Megj.: Erdélyi Helikon, V. (1932) 528-34. l.
10. Megj. Erdélyi Helikon, VI.(1933) 94. l.
11. Megj.: Erdélyi Helikon, VI. (1933) 94-5. l.
12. Megj.: Erdélyi Helikon, VI. (1933) 95. l.
13. Megj. Erdélyi Helikon, VI. (1933) 91. ..
14. Megj. Erdélyi Helikon, XI. (1938) 489-92. l.
15. A költemény Dsida hátrahagyott utolsó versei~~nek~~ között szerepel, valójában azonban Dsida több mint két évvel

halála előtt kezdett hozzá, s fejezett is be öt strófát, amelyekhez az elkövetkező ~~sz~~^{két} évben mindössze egy versszakot írt. (Erre nézve l. a Függelékben feleségéhez írott, 1936. febr. 9-én kelt levelét.) Hogy a költemény miért maradt befejezetlen, csak találgatni lehet; szerintem ennek oka, hogy a kiindulópontul szolgáló tízparancsolatnak nem mindenike alkalmas arra az "erkölcstani polémiára", amely a költemény alapmondanivalója. Így nem írta meg a költő a 3. parancsolatot, amely - "Megemlékezzél arról, hogy az Úr napját megszenteljed" - nem erkölcsi parancs lényegében, hanem kultikus előírás; hiányzik az 5., 7. és 9. parancsolat, amelyek viszont eredetileg olyan erkölcsi parancsot tartalmaznak, hogy lehetetlen Dsida e költeményben követett módszerével visszájukra fordítani őket: "Ne lopj", "Ne ölj", "Felebarátod feleségét ne kívánjad". A parancs pusztá költői igazolásával pedig Dsida nyilván nem érte be.

16. Megj.: ERdélyi Helikon, VI. (1933) 481-90. l.

17. ~~H~~angsúlyozni szeretném: Dsida szemléletének e pozitív minősítése természetesen történelmileg viszonylagos, amennyiben a korabeli valóságra vonatkoztatva mondhatjuk, hogy katolicizmusának vitázó-tiltakozó jellege elsősorban a két háború közötti hazai társadalom polgári ellenmondásainak terméke; az egyszerű örömök kultuszában a pénzvilága elleni ~~küzdés~~ tiltakozás, a kapitalista elidegenedés ~~szüksé~~ feloldása jelentkezik. Hogy ez a világnézeti vonása elkülönítő érvényű volt a korszak követke-

zetesen baloldali ideológiáitól és irodalmától, az kétségtelen. E korszak sajátságaihoz tartozik, hogy ez a tudattartalom költészetében úgy szólalhatott meg, hogy nem vonta maga után kora embertelen tendenciáinak eszmé nyítását, ezért lehetett olyan általános emberi tartalmak hordozója is, amelyek érvényüket máig sem veszítették el. Az antihumanista tendenciák két világháború közötti korában haladó művészet nemcsak a következetesen forradalmi baloldali táborában születhetett, úgyhogy nyugodtan mondhatjuk: bár Dsida szemléletében és néhány költeményében hiányolnunk kell a társadalmi tisztánlátásnak a korszakban már adott kiindulópontjait, költészetének jelentős része a kor haladó polgári irodalmának áramába kapcsolható.

18. E vallásosság nemcsak forma- és motívumbeli, hanem szemléleti jellegének bizonyítására, illetve e szemléletnek egy számunkra is értékkel bíró költészetet inspiráló jellegére hoznék befejezésül egy kézenfekvő példát. Dolgozatomban a Nagycsütörtök c költeményt Dsidának a harmincas évek elején írott, a költő szociális felelősségét megszólaltató verseinek sorába iktattam. Rónay Gyöfgy már idézett vitacikke viszont a következőképpen jellemzi a költeményt: "...gondolok elsősorban a Nagycsütörtök című költeményre, mely Dsida bonyolult, (résztint betegségeinek szorongásaiból folyó) magányélményét fogalmazza meg, illetve 'fogalmazza hozzá' véglegesen a magányosság, elhagyatottság keresztényember számára örök (és végső soron WmegváltóW) jézusi paradig-

májához. Nem 'költői leleményként' és nem díszként, metaforaként, jelképként, hanem valóban a belső út, egy itinerarium mentis, egy 'út a Kálváriára' személyes végső állomásaként és megoldásaként: a Leselkedő magány-beli ~~XXXXXXXXXX~~ Nocturno záró szakaszának 'álláspontjáról', az Olajfák hegyén való 'könnytelen, nyugalmas' üldögélés fáradt passzívitásából jut el (a szenvedésen át) a magányosságot föloldó könnyekig, melyek már nemcsak magáért, hanem a maga 'olajfákhegyi' magányában a krisztusi paradigma szerint másokért is hullnak, a szenvedés misztériumában találva meg a közösséghez vezető 'megváltó' utat (aminek Dsida költészetében más, a Nagycsütörtökkel párhuzamba állítható vallomásai is vannak, részint ábrázoltan, részint tételesen kimondva)." (I.m. 273-4. l.) - A mi szempontunkból költői tartalomként természetesen ~~XXXXXXXXXX~~ "a közösséghez vezető" út és a költői messianizmus tragikusra hangolt magányélménye a lényeges, illetve az élmény korvonatkozásai - kétségtelen azonban, hogy a vers elhitehető ereje, "lírai őszintesége" éppen annak köszönhető, hogy a költő hittel tudja átélni a magára hagyott megváltó szándék evangéliumi ~~XXXXXXXXXX~~ helyzetét - e hit nélkül a vers puszta példázattá szürkülne.

Epilógus

1. A költő 1938. június 7-én, keddi napon, este 9 órakor halt meg, életének harminckettedik évében, házassága

tizedik hónapjában. ~~EM~~ Halálát jó három hónapig tartó betegeskedés előzte meg. Orvosi kezelést a kolozsvári "Sebestyén Dávid és neje" Zsidó Közkórházban kapott, ahol kolozsvári újságíró-egyesületnek két ingyenes ágya volt. A nemrégiben elhunyt dr. Vass Zoltán gondosságának jóvoltából megmaradt a költő egykori kórlapja; e szerint betegsége - infarktushoz vezető fertőzőes szívburokgyulladás - február 28-án kezdődött; javulást az orvosi kezelésnek nem sikerült elérnie. - Június 9-én temették a Házsongárdi temetőben; a gyászszertartást Márton Áron (akkor kanonok-plébános) végezte; a temető kápolnájában az Újságíró Szervezet nevében Krenner Miklós (Spectator), a Katolikus Akadémia nevében Bíró Vencel, az Erdélyi Irodalmi Társaság nevében Walter Gyula, a Helikon és a Szépmíves Céh részéről Maksay Albert, a Pásztortűz részéről Császár Károly búcsúztatta. A sírnál a Keleti Újság szerkesztősége nevében Nyíró József beszélt; a "Gutenberg" nyomdász-kórus gyásznéke mellett hantolták el. - Tudom, hogy nincs filológiai jelentősége, mégis ideiktatom a költőnek egy évvel halála előtt, a nyomdászszövetség egyik vezetőjének temetésén mondott gyászbeszéde egyik részletét; lírai jellege szinte saját búcsúztatójává teszi. "Azoknak az embereknek a mozdulata, akik szeretettel, lélekkel dolgoznak, akik a legéletölőbb, legnehezebb munkát is megsimogatják... A munka áldozatot követel; az odaadással, szeretettel végzett simogató munka tízszeres áldozatot. Néha egész életünket

követeli...Aki nemcsak a kezével, nemcsak az eszével, hanem a szívével is dolgozik, annak bizony előbb-utóbb elfárad és megáll a szíve." (Megj. Typograph, 1937. aug. 1) Annak a költőnek a vallomása ez, aki tudta, hogy a szenvedélyben égő szívre figyel a halál; "a szív elárul, mert világít", írta egyik legszebb halál-versében, s az "életörlő" munka,, a mindennapos robot olyan pontos "látteleletét" fogalmazta meg, mint a Búcsú az elítélttől.

B i b l i o g r á f i a

Munkám történetéhez tartozik, hogy 1966-ban, anyaggyűjtés közben, a Pásztortűz, az Erdélyi Helikon, a Cimborá és A Hirnök bibliográfiai feldolgozása után értesültem: a készülő ~~az~~ Dsida-kiadás számára Réthy Andor összeállította a költő műveinek és a róla szóló irodalomnak a jegyzékét. Az alábbiakban éppen ezért egészében csak a költőre vonatkozó irodalmat adom, a cím előtt + jellel jelezve a Réthy Andor könyvészetében nem szereplő cikkeket. Külön fejezetben közlöm azokat a verscímeket, amelyek Réthy Andor könyvészetéből ugyancsak hiányoznak, illetve azokat a verscímeket, amelyeknek az ott feltüntetettek mellett más lelőhelyük is van. Külön jegyzék tartalmazza a költő kritikai cikkeinek címét, amelyek alapján e dolgozat jegyzetanyagában Dsida Jenő irodalmi elveire vonatkozó megállapításaimat megfogalmaztam.

I. Dsida Jenő önálló kötetei

1. Leselkedő magány. Versek. (A címtáblát és a négy ciklusfejet Debreczeni László rajzolta.) Cluj - Kolozsvár, 1928. Minerva, 96/ lap.
2. Magyar karaván Itálián keresztül. (Oradea, 1933), az "Erdélyi Lapok" kiadása 102 |104| 1., 12 melléklet.
3. Nagycsütörtök. Versek. (Tollrajzokkal illusztrálta

- Gy. Szabó Béla.) Kolozsvár, 1933. Erdélyi Szépmíves Céh, 96 Φ |100 Φ l.
4. Angyalok citeráján. Versek. Cluj - Kolozsvár, 1938. Erdélyi Szépmíves Céh, 209 |211| l., a költő fényképével.
 5. Válogatott versek. Rónay György bevezető tanulmányával. Budapest, 1944. Révai. 119 l.
 6. Tóparti könyörgés. Válogatott versek. (A válogatás és az előszó Áprily Lajos munkája) Budapest, 1958. Szépirodalmi Könyvkiadó, 300 l. A költő fényképével. (A kötet függelékben szemelvényeket tartalmaz Földes László Dsida-tanulmányából.)
 7. Arany és kék szavakkal. (Az utószót írta és a kötetet szerkesztette Katona Tamás. Illusztrálta Szász Endre. - A kötet az Angyalok citeráján "Kisebb költemények" ciklusát tartalmazza.) Budapest, 1965. Magyar Helikon, 167 |169| l.
 8. Versek. A bevezetőt írta Szemlér Ferenc. Bukarest, 1966. Irodalmi Könyvkiadó. 556 |559| l. A költő fényképével. A kötet függelékként közli Réthy Andor bibliográfiáját Dsida Jenő (1907-1938) irodalmi hagyatéka címen.
 9. Műfordítások (Belső címlapon: Összegyűjtött műfordítások.) A kiadványt és a jegyzeteket összeállította Szemlér Ferenc. Bevezetőként tartalmazza Dsida Jenő Titkok a versfordítás műhelyéből c. esszéjét. Bukarest, 1969. Ifjúsági Könyvkiadó. 215 |216| l.

II. Kritikák, tanulmányok, nekrológok a költőről

1. B. Adorján Jenő: Dsida Jenő: Leselkedő magány. Véndiákok Lapja, IV. (1928) 4-6. sz., 43. l.
2. Censor (=P. Jánossy Béla): Leselkedő magány. Dsida Jenő versei. A Hirnök, XXV. (1928) 221-2. l.
3. d. s. (=Dienes Sándor): Húsz esztendőnek semmi kegyelem! írja Dsida Jenő - Húsz esztendőnek minden elismerés! ez a mi válaszuk. Szamos, 1928. 123. sz.
4. K.: Leselkedő magány. Vasárnap, Arad, XI. (1928) 185. l.
5. (-lay): A leselkedő magány. Új Kelet, 1928. 174. l.
6. + Molter Károly: Leselkedő magány. Dsida Jenő versei. Ellenzék, 1928. 97. sz.
7. + Kacsó Sándor: Leselkedő magány. Dsida Jenő versei. Brassói Lapok, 1928. 110. sz.
8. Reményik Sándor: Dsida Jenő: Leselkedő magány. Pásztortűz, XIV. (1928) 189. l.
9. Szentimrei Jenő: Dsida Jenő: Leselkedő magány. Erhelikon, I. (1928) 64. l.
10. + Benedek Marcell: Erdélyi lírikusok. Debreceni Szemle, 1928. 540-50. l.
11. x^x x : Dsida Jenő: Nagycsütörtök. Erdélyi Lapok, 262. sz.
12. Reischel Arthur: Dsida Jenő: Nagycsütörtök. Erdélyi Tudósító, XVI. (1933) 611-4. l.
13. Reményik Sándor: "Nagycsütörtök". Dsida Jenő új veárskötete. Pásztortűz. XIX. (1933) 407-9. l.
14. Censor (P. Jánossy Béla): Nagycsütörtök. Dsida Jenő versei. A Hirnök, XXXI (1934) 77. l.

15. Molter Károly: Nagycsütörtök. Dsida Jenő új versei. Erdélyi Helikon, VII. (1934) 44-7. 1.
16. Rónay György: Dsida Jenő: Nagycsütörtök. Vasárnap, Arad, XVII. (1934) 88-9. 1.
17. Szabédi László: Dsida Jenő: Nagycsütörtök. Protestáns Szemle, XLIII. (1934) 250-1. 1.
- 18.+ Tamás Lajos: Dsida Jenő: Nagycsütörtök. Új Élet, 1934. 243. 1.
19. x Ÿ x : Dsida Jenő utolsó arca. Magyar Út, 1938. 49. sz.
20. Jékely Zoltán: Angyalok citeráján. (Dsida Jenő utolsó kötetéről. Napkelet, XV. (1938) 348-51. 1.
21. x Ÿ x : Dsida Jenő arcképéhez. Keleti Újság, 1938. 132. sz.
22. Csiby Lajos: Élet.... halál... Ellenzék, 1938. 137. sz.
23. Győri Illés István: Egy költő halt meg az utcánkban... Új Transzilvánia, 1938. 9. sz.
24. Jancsó Elemér: Az erdélyi irodalom húsz éve. Keleti Újság, 1938. ^{294.}~~130.~~ sz.
25. Kiss Jenő: Dsida Jenő költészete. Keleti Újság, 130.sz.
26. Krenner Miklós: A költő halála. Ellenzék, 1938. 130. sz.
27. László Dezső: Dsida Jenő. Láthatóság, VI.(1938) 232.-4. 1.
28. Ligeti Ernő: A halott költő. Független Újság, 1938.20.sz.
29. Marton Lili: A költő elmúlása. Ellenzék, 1938. 129.sz.
30. Mihály László: Szublimált szépség költője Erdélyben:
Ÿ Dsida Jenő. Napkelet, XVI. (1938) II. 127-31. 1.
31. Nyíró József: Az utolsó versek. Keleti Újság, 1938. 135. sz.
32. Nyíró József: Dsida Jenő. Keleti Újság, 1938. 128. sz.
33. + Bíróné Váró Éva: "Légy már legenda..." (Dsida Jenő)

- Erdélyi Fiatalok, IX. (1938) 5-6. 1.
- 34.+ Szabó Endre: Angyalok citeráján. Dsida Jenő posthumus verskötete. Ifjú Erdély, XVII. (1938) 220. 1.
- 35.+ dr. Jancsó Elemér: Dsida Jenő. (1907. május 17 - 1938. június 7.) Ifjú Erdély, XVII. (1938) 103-4. 1.
36. Szász István: A transzilvániai kisebbségi magyar irodalom gyásza. Meghalt Dsida Jenő, a Satu-Mare-ről elszármazott fiatal író. Reggeli Lapok, 1938. 126. sz.
37. Pakocs Károly: Láttam a költő utolsó szárnyalását. Dsida Jenő halálára. Keleti Újság, 1938. 135. 1.
38. Szemlér Ferenc: Dsida Jenő. Brassói Lapok, 1938. 130.^{SZ}~~XXIX~~
39. Szta (=Szabó T. Attila): Dsida Jenő. Erdélyi Múzeum, XLIII. (1938) 320. 1.
40. Ferenczy László Marcella: Dsida Jenő. Új Cimborá, VI. (1938) 17. sz.
41. Bélteky László: Dsida Jenő. Magyar Lpok, 1938. 125. sz.
42. x^x x : Dsida Jenő halála. Magyar Újság, 1938, 150. sz.
43. x^x x : Dsida Jenő. Keleti Újság 1938. 127. sz.
44. x^x x : Dsida Jenő. Ellenzék, 1938. 128. sz.
45. x^x x : Dsida Jenő. A Hirnök, XXXV. (1938) 192. 1.
46. x^x x : Az egész romániai magyarság részvéte kísérete utolsó útjára Dsida Jenőt. Keleti Újság, 1938. 128. sz.
47. S. I. (=Sulyok István): A költő halála. Magyar Lapok, 1938. 126. sz.
48. Spectator (Krenner Miklós): Irodalmi tor. Ellenzék, 1938. 129. sz.
- 49.+ x^x x : Dsida Jenő. Erdélyi Fiatalok, IX. (1938) 5. 1.
- 50.+ Csuka Zoltán: Dsida Jenő: Angyalok citeráján. Láthatát,

- VI. (1938) 434-6. 1.
51. Kázmér Ernő: Dsida Jenő: Angyalok citeráján. Kalangya, VII. (1938) 575-6. 1.
52. Kéki Béla: Angyalok citeráján. dsida Jenő posthumus kötete. Keleti Újság, 1938. 241. sz.
53. Lovass Gyula: Dsida Jenő: Angyalok citeráján. Korunk Szava, VIII. (1938) 22. sz.
54. P. L. (=Possonyi László): Angyalok citeráján. Dsida Jenő posthumus kötete. Nemzeti Újság, 1938. 234. sz.
55. Rónay Gyöfgy: Dsida Jenő: Angyalok citeráján. Vigilia, IV. (1938) 653-7. 1.
56. + Szentimrei Jenő: Irodalmi leelek Erdélyből. Kelet Népe, 1938. II. 334-8. 1.
57. Sándor Judit: Dsida Jenő. Ellenzék, 1939. 50. sz.
58. Nyíró József: ~~Dsida~~ Dsida Jenő - hazatér. Keleti Újság, 1939. 53. sz.
59. + Tamás Lajos: Dsida Jenő: Angyalok citeráján. Magyar Minerva, 1939. 30-1. 1.
60. + Makay Gusztáv: Erdély költői. Magyar Szemle, XXXIX. (1940) 150-9. 1.
61. + Sziogyártó László: Dsida Jenő az erdélyi fiataltság költője. Jelenkor, 1940. 21. sz. 8. 1.
62. + Bolváry Ilona: Új arcú költők. Katholikus Szemle, LV. (1941) 300-8. 1.
63. Kelemen Gyula: Emlékezés Dsida Jenőre. Déli Hírlap, 1942. 147. 1.
64. Körössényi Vilmos: Angyalok citeráján. Dsida Jenő posthumus versei. Nemzeti Újság, 1941. 93. sz.
65. + Lengyel Balázs: Angyalok citeráján. Jelenkor, V.

- (1943) 10. sz. 10. 1.
66. + Ágoston Juólián: Dsida Jenő: Válogatott versek. Katholikus Szemle, LVIII. (1944) 247. 1.
67. + Koczogh Ákos: Dsida Jenő válogatott versei. Magyar Élet, 1944. 7. sz. 27. 1.
68. + Paku Imre: Dsida Jenő. Diárium, 1944. 113-6. 1.
69. + VNB (=Várkonyi Nagy Béla): Dsida Jenő: Válogatott versek. Híd, V. (1944) 12. sz. 29. 1.
70. + x^x x : Dsida Jenő válogatott versei. Magyarország, 1944. 120. sz.
71. + x^x x: Dsida Jenő: Válogatott versek. Új Magyarorszá, 1944. 124. sz.
72. Rónay György: Dsida Jenő. Válogatott versek, 5-13. 1.
73. Lengyel Balázs: Angyalok citeráján. Dsida Jenő költői arcképe. Magyarok, 1946. 310-6. 1.
74. + Bárdos B. Arthur: Az új erdélyi magyar irodalom. Új Idők, 1947. II. 52-3, 1.
75. + Lengyel Balázs: A mai magyar líra. H. n., 1948. 97-100.1.
76. Panek Zoltán: Dsida Jenő évbresztése. Utunk, 1956. 38. sz.
77. Szilágyi András: Tévedtünk volna? Utunk, 1956. 40.sz.
78. Szócs István: A Dsida-érem másik olala. Utunk, 1956. 42. sz.
79. Páskándi Géza: Dsida és a kortárs elfogultsága. Utunk, 1956. 43. sz.
80. Szentimrei Jenő: Fej vagy írás? A Dsida-érem megnyugtató oldala. Utunk, 1956. 44. sz.
81. + N. P. : Reményi József: The Transylvanian Poet Jenő Dsida. Irodalmi Figyelő, 1957, 204-5. 1,
82. Földes László: Dsida Jenő. Utunk, 1957. 83-41. sz.

83. Áprily Lajos: Dsida Jenő. Tóparti könyörgés, 5-14. l.
84. Vészi Endre: Dsida Jenő: Tóparti könyörgés. Könyvbarát, VIII. (1958) 515-6. l.
85. Sík Csaba: Dsida Jenő: Tóparti könyörgés. Kortárs, III. (1959) 140-2. l.
86. + Nagy Péter: Dsida Jenő. Magyar Nemzet, 1958. 251. sz.
87. + P. B. (=Pomogáts Béla): Dsida Jenő. Könyvtáros, 1959. 603-5. l.; Könyvbarát, 1959. 347-9. l.
88. Mátrai Béla: Emlékezés Dsida Jenőre. Vigilia, XXIV. (1959) 24-8. l.
89. Bóka László: Dsida Jenő és József Attila. Arcképvázlatok és tanulmányok. Budapest, 1962. Akadémiai Kiadó. 45. sz.
90. + x^x x : Egy szelid költő emléke. Magyar Nemzet, 1963. 130. sz.
91. + Rónay György: Az olvasó naplója. Vigilia, XXXII. (1967) 270-5. l.
92. + Láng Gusztáv: Dsida Jenő. Egy életmű problémái. Korunk, 1967. 380-8. l.
93. + Láng Gusztáv: Végrendelet - mely végrehajtásra vár. Utunk, 1968. 23. sz.
94. + Láng Gusztáv: Arany és kék szavakkal... Utunk, 1968. 43. sz.
95. + Gömöri György: A költő feltámadása. Eszmélet, I. 109-14. l.
96. Gömöri György: A romlandó dolgok költészete. Irodalmi Újság, 1967. június 15.
97. Gömöri György: Glosszák Dsida négy veréhez. Új Látóhatár, X. (1967) 261-2. l.

II. Dsida Jenő költészetének bibliográfiájához

a) Álnévben közölt, eddig ismeretlen versek

1. Séta (Zólyomi László), Pásztortűz, XV. (1929) 322. 1.
2. Csupán a szépség.(Zólyomi László), Uo. 325. 1.
3. Kéne valaki (Fodor Jenő), Uo. 332. 1.
4. Álom (Zólyomi László). Uo. 356. 1.
5. Álmatlan éjszaka. (Fodor Jenő) Uo. 388. 1.
6. Kesergő. (Fodor Jenő) Uo. 406. 1.
7. Nyáréjszaka. (Zólyomi László) Uo. 417. 1.
8. Vers az utazásról. (Fodor Jenő) Uo. 450. 1.
9. Vasárnap délután. (Zólyomi László) Uo. 463. 1.
10. Magányos erdei házban. (Fodor Jenő) Uo. 491. 1.
11. Elmegyünk. (Zólyomi László) Uo. 520. 1.
12. Szonett. (Fodor Jenő) Uo. 545. 1.
13. Itt van a szép karácsony. (Zólyomi László) Uo. 620. 1.
14. Egyedül maradtam. (Fodor Jenő) Pásztortűz, XVI. (1930) 89. 1.

b) Kéziratban lévő, ismeretlen Dsida-versek.

ix

1. |Távol erdő. Szürke...| Abafáy-kézirat, 1. 1.
2. Honnan jöttem? Uo. 2. 1.
3. Ha itt volnál. Uo. 3. 1.
4. |A víz felett a sárga égbolt| Uo. 4. 1.

5. Éj. Uo. 5. 1.
6. Nincs már semmi. Uo. 8. 1.
7. |Nagy utakból...| Uo. 9. 1.
8. |Én ismerek egy ismretlent...| Uo. 10. 1.
9. A gyávaság szonettje. Uo. 11. 1.
10. Ének az egész világnak. Uo. 12. 1.
11. |Káprázatos aranytetők fölött| Uo. 13. 1.
12. Krétaá szigetén. Uo. 14. 1.
13. Visszaszállok. Uo. 15. 1.
14. |Kicsi borzas, szürke ló ficánkol...| Uo. 17. 1.
15. |Számoljunk a tényekkel, mondtam...| Uo. 18. 1.
16. |Ó, béke, fáradtan hullok eléd...| Uo. 26. 1.
17. A régi ház. Uo. 27. 1.
18. Néma vendég. Uo. 28. 1.
19. |Csak menni, menni...| Uo. 37. 1.
20. |A csillagfény egész éjjel szakadt...| Uo. 39. 1.
21. Proletárok. Szabó Lajosné birtokában
22. Nehéz a kő. (1930) Szabó Lajosné birtokában
23. Időszámítás. (1927) Szabó Lajosné birtokában.
- 24.

c) Kiegészítő adatok

1. Magyar fa sorsa. Megj. Ellenzék, 1928. 97. sz.
2. Sasfiók. Aradi Közlöny, 1926. 180. 1.

d) Műfordítások

1. Minden kis madárka álmos. (Zólyomi László álnéven)

Eminescu: Somnoroase pasarele c. versének fordítása.

Pásztortűz, XV. (1929) 428. 1.

2. Tagore, Rabindranat: Áldozati ének.(Kézirata 1927-es keltezéssel Szabó Lajosné tulajdonában. Megj.: D. J. Műfordítások, 123. 1.
3. S ha ág dobol az üvegen... Eminescu: Si daca... c. versének fordítása. Kézirata 1927-es keltezéssel Szabó Lajosné tulajdonában. Megj.: I. m. 106. 1.

d) Dsida Jenő Pásztortűzben és Erdélyi Helikonban megjelent irodalomkritikai munkáinak jegyzéke.

A) Teljes névvel aláírt cikkek, tanulmányok

1. A félszáz esztendő's Ady Endre. Pásztortűz, XIII. (1927) 554-5. 1.
2. Rippl-Rónai József Pásztortűz, (1927) 620. 1.
3. Húsvéti hímestojások. Pásztortűz, XIV. (1928) 161-2. 1.
4. Göbl László: Műfordítások. Pásztortűz, XIV. (1928) 335-6. 1.
5. Ormos iván: Esti társ. Pásztortűz, XIV. (1928) 623. 1.
6. Önéletrajz Erdélyi Helikon, II. (1929) 544. 1.
7. Páll Miklós: Úton. Pásztortűz, XV. (1929) 144. 1.
8. Wass Albert: Fenyő a hegytetőn. Pásztortűz, XV. (1929) 189. 1.
9. Fiatal magyarok. Vallomások és vélemények a magyar irodalom hivatásáról. Erdélyi Helikon, III. (1930) 24-5. 1.
10. Öt verskötet. Erdélyi Helikon, III. (1930) 165-7. 1.

11. Blaga új drámája. Erdélyi Helikon, III (1930) 537. 1.
12. Román folyóirat az erdélyi magyar városi reényről. Erdélyi Helikon, III. (1930) 539-40. 1.
13. Szabolcska Mihály. Erdélyi Helikon, III. 871-2. 1.
14. Számadó György: Most csak ennyi... Pásztortűz, XVI. (1930) 308-9. 1.
15. Szalacsy rácz imre: Magyar sors. Pásztortűz, XVI.(1930) 310. 1.
16. Taposómalom. Bárd Oszkár darabjának bemutatója. Pásztortűz, XVI. (1930) 190. 1.
17. I. Szemlér Ferenc: Éjszakai kiáltás.Pásztortűz, XVI. (1930) 261-2. 1.
18. Hogyan nyaralnak a Pásztortűz munkatársai? Pásztortűz, XVI. (1930) 333. 1.
19. A csontváz (novella). Erdélyi Helikon, IV. (1931) 39-43. 1.
20. Döntsd a tőkét, ne siránkozz. József Attila új versei. Erdélyi Helikon, IV. (1931) 410-1. 1.
21. Rónai Mihály András: Első énk. Erdélyi Helikon, IV. (1931)657-8. 1.
22. Olosz Lajos: Barlanghomály. Erdélyi Helikon, IV. (1931) 805-8. 1.
23. P. Trefán Leonárd: Táborhegyi fényben. Pásztortűz,XVII. (1931) 45. 1.
24. Kibédi Sándor:Megjött a reggel. Pásztortűz, XVII. (1931) 139-40. 1.
25. Bárd oszkár: liszt. Erdélyi Helikon, V. (1932) 563-6. 1.

26. Üzenem... Pásztortűz, XVIII. (1932) 141 -2. 1.
27. Az elveszett ló.(Kós Károly ötvenedik születésnapjára.) Erdélyi Helikon, VI, (1933) 711-7. 1.
28. Zoltán barátom pénzről álmodott (novella). Pásztortűz, XIX. (1933) 289-90. 1.
29. A nemzedék árulói. Pásztortűz, XX. (1934) 430-1. 1.
30. Lesz-e irodalmi utánpótlás Erdélyben? Pásztortűz, XX. (1934) 321-2. 1.
31. A kilencedik helikoni találkozó. Pásztortűz, XX. (1934) 275-6. 1.
32. Ripsz-és Ropsz (Csűrös Emilia ifjúsági regénye). Erdélyi Helikon, VII. (1934) 471. 1.
33. Messziről jött vendég. Pásztortűz, XX. (1934) 289-90. 1.
34. Beszélgetés Móra Ferenc arcképével. Pásztortűz, XX. (1934) 49. 1.
35. A kolozsvári magyar színház kapunyitása. Erdélyi Helikon, VII. (1934) 643-4. 1.
36. Néma harang az Őrtoronyban. Jegyzetek Szombati Szabó István költésztéről. Erdélyi Helikon, VII. (1934) 758-64. 1.
37. Itt élned, halnod kell. A százéves Szózat. Pásztortűz, XXII. 228. 1.
38. Titkoka versfordítá műhelyéből. Hogyan készült el Eminescu "Glosszájainak"-jának magyar fordítása? Pásztortűz, XXII. (1936) 220-2. 1.
39. Az irodalom három napja. Pásztortűz, XXII. (1936).300. 1.
40. Képeslapok Magyarországról.Pásztortűz, XXIII. (1937) 313-4., 369-71. 1.

B) Monogrammal jelzett és álnéven közölt cikkek

1. Dánia, a költők Eldorádója. (D. J.) Pásztortűz, XIII.
(1927) 573. 1.
2. Szomaházy István. (D.J.) Pásztortűz, XIII. (1927) 572. 1.
3. A székely írók estélyéről. (D. J.) Pásztortűz, XIII. (1927)
~~xxxxxx~~ 563. 1.
4. ~~xx~~ Új német Ady-fordítás. Pásztortűz, XIII. (1927) 621-2. 1.
5. Eröss Alfréd: Az út. (D. J.) Pásztortűz, XIII. (1927) 621-2.
6. Fiú, légy férfi! (P. Olasz ÖPéter S. J. könyve) (D. J.)
Pásztortűz, XIV. (1928) 24. 1.
7. Kisléghy Kálmán: Hódolat. (D. j.) Pásztortűz, XIV. ~~xx~~
(1928) 24. 1.
8. az EIT Sipos Domokos-ünnepélye. (D. J.) Pásztortűz, XIV.
(1928) 46. 1.
9. Kocsis lászló: Szent Ferenc miséje. D. J.) Pásztortűz,
XIV. (1928) 168. 1.
10. Dr. Szász Ferenc: Mindenaapi kenyerünk. (D. J.:) Pásztor-
tűz, XIV. (1928) 190. 1.
11. Kolozsvári képkiallítások. (D. J.) Pásztortűz, XIV. (1928)
191-2. 1.
12. Benjámín Herman. (D. J.) Pásztortűz, XIV. (1928) 334. 1.
13. Révész Mitó: Tavaszvirágok. (D.J.) Pásztortűz, XIV. (1928)
383-4. 1.
15. Mányoki Ádám fölfedezett képei. (-a -ő) Pásztortűz, XV.
1929) 432. 1.
15. Fekete Lajos (-a -ő) Pásztortűz, XV. (1929) 503. 1.
16. Finta Zoltán: Jancsi és Juliska. (D. J.) Pásztortűz, XV.
(1929) 188.1.

17. Vendég a msszi Ausztráliából. (-a -ő) Pásztortűz, XV.
(1929) 462-3. 1.
18. Mező Ferenc: Napsugaras görög földön. (-a -ő) Pásztortűz,
XVI. (1930) 586. 1.
19. Erdélyi Fiatalok. (-a -ő) Pásztortűz, XVI. (1930) 71. 1.
20. Gyarmati Ferenc képművészete. (-a -ő) Pásztortűz, XVI.
(1930) 566. 1.
21. Erdélyi Múzeum (D. J.) Pásztortűz, XVI. (1930) 215-6. 1.
22. Hogy készül a nóta? (Szatmári Jenő) Pásztortűz., XVII.
(1931) 474. 1.
23. A fényképész művészete. (-a -ő) Pásztortűz, XVII. (1931)
22. 1.
24. Kosztolányi Erdélyben. (d. j.) Pásztortűz, XX. (1934) 172. 1.
25. Ion Focseanu: In sus. (d. j.) Pásztortűz, XX. (1934) 491.1.
26. Dalok erdőn, mezőn... Izsák Domokos versei. (ő) Pásztor-
27. Elpusztított műkicsek. (d. j.) Pásztortűz, XXII. (1936)
253-4. 1.
28. Kuncz Aladár (-) Pásztortűz, XVII. (1931) 333. 1.
29. Néhány szó Kuncz Aladárhoz a marosvécsi tölgyek alatt.
Pásztortűz, XVII. (1931) 347. 1.
30. Ünnepi könyv. (d -ő) Pásztortűz, XVII. (1931) 43. 1.
31. Donáth László: Szegény bolod. (D. J.) Pásztortűz, XVII.
(1931) 374-5. 1.
32. India - Baktay Ervin útleírása ~~1931~~ (d. j.) Pásztortűz,
XVIII. (1932) 90. 1.
33. Mécs László Erdélyben. (d. j.) Pásztortűz, XIX. (1933) 73. 1.
34. Négy színházi est, öt színdarab. (d. j.) Pásztortűz,
XXIII. (1937) 151-2. 1.

F Ü G G E L É K

Szemelvények Dsida Jenő levelezéséből

1.

Benedek Elekhez

Kelt: Szatmár, 1924.

január hó 3-án

Kedves jó Nagypó!

Most, mikor e sorokat írom, sűrű pelyhekben szállingózik künn a hó és én arra gondolok, hogy több akadályt fogok találni utamon, amíg célomhoz érek, mint ahány hópehely leesik egy hosszú nap alatt. Az én célom nem a dicsőség. Én nagyobb, többet akarok, én a népek szeretetét akarom.-----

Nekem meglehetősen javult a betegségem mostanában, de ~~x~~ azért egészségről még szó sem lehet. A szívem még mindig tesz olyan tréfákat, hogy minden harmadik ütése kimarad. Az a baj, hogy nem ign bírok tanulni. No, de reméljük!

A versírás éppenséggel semmiféle ~~xx~~ nehézséget nem okoz és pihenésül szoktam szórakozni ~~xx~~ vele. Pl. a "Hervad a virágom" című versemet egy negyedóra alatt írtam. Egyike legkedvesebb verseimnek és igen örülnék, ha a többi előtt tetsszene közölni. A Göthe dalát újra mellékelem.

Az idegen ~~nyelveket~~ igen szeretem tanulni. Ezek képezik és adják a filozófia mellett a legtöbb munkát nekem. A románban annyira haladtam, hogy verset is írtam már e nyelven.

Most pedig engedelmet kérve az alkalmatlankodásért, még-
egyszer boldog új évet, erőt, egészséget kívánva, a megígért
levelet várva

Őszinte szeretettel csókolom Nagypó kezét.

Dsida Jenő

2.

2.

Benedek Elekhez

1924. július hó 10-én

Édes Elek Nagypó!

Teljességgel érthetetlen! Azaz, hogy teljesen érthető,
mihelyst a mai postaközlekedésre gondolunk. Egy hosszú
színdarabot küldtem el, mellékelve egy verset és egy levelet---
Most sajnos igen sok Cimborában nincs semmi tőlem, de azt hi-
szem ennek az oka én vagyok, mivel ritkábban küldök "csomagot"
a Cimborának. Nem mintha fokozatosan kevesbednének a verseim,
hanem mert sok helyre írok.-----

Nem tudom, tetszik-e tudni arról, hogy Baumgarten Laci-
val már régóta levelezek... Igen kedves, jó fiú. Nagyon sze-
retem. -----

Dsida Jenő

3.

Szüleihez

Abafája, 928. nov. 19.hétfő

Drága jó kicsi Család!

Talán szárazabb lesz ez a levelem, mint ahogyan a szívem

diktálta, de annyi szeretettel írtam, hogy...

diktálná, de annyi-annyi sok mindent kell leírnom, hogy igazán sietnem kell vele, hogy lehetőleg tizenegy óra előtt bebejezzem. Most tíz óra este és álmos vagyok, mert korán keltem.

Ma délelőtt fejeztem be a szobám berendezését és most igen kellemesnek érzem, jól ~~sz~~ esik benne lenni. Nagyon csodálkozni fognak Mamuskáék, ha megtudják, hogy e szép kicsike szobát választottam magamnak a kastély földszintjén, mely távolról sem hasonlít a többi komor teremhez. Mindössze három méter széles és fél méter hosszú és fehérre van meszelve. Szép sűrű deszka a padlója, akár egy kicsi falusi házikónak. Két nap alatt kitapasztaltam, s meggyőződtem róla, hogy száraz, ~~sz~~ napos, egészséges kis szoba. Levegője van elég, mert majdnem öt méter magas és egy hatalmas, két ~~sz~~ méter széles, három méter magas ablak van rajta, mely a park legszebb részére, a fenyvessel kerített fő sétányra néz, szembe a tóval és messze gyönyörű hegyekkel. Az első reggelen (másnap) csodaszép volt. Fél nyolckor keltett a komornyik és ottkűnn, mikor felhúztam a függönyt, már derengett. Hamar felöltöztem s kimentem a parkba. Csúfpa harmat volt minden, csillogtak a fenyők, messze zúgott a szökőkút és egészen piros volt a nap, amikor felkelt. Több, mint egy órát sétáltam ~~am~~ miséig, melyen ministráltam és áldoztam. -----

A fiúk szerencsésen megbuktak a pótvizsgán is. Ismételniük kellene a negyediket, de a báróné nem nyugszik bele a históriába, pár nap múlva utazik Debrecenbe is, meg akarja semmisíttetni a vizsgát és decemberre új javítóvizsgát tűzetni matematikából és latinból. Amellett pedig júniusra az ötödikből is készülni. Amíg biztosat nem fog írni a báró-

né majd, csak a matematikát és a latint tanuljuk. Tekintettel azonban az idő előrehaladott voltára, igen sokat kell tanulniok. Reggel nyolctól-tízíg tanítom őket, akkor tízórai következik fél tizenegyig, akkor a feladott leckét tanulják, de nekem is jelen kell lennem tizenkettőig. Közben és is tanulhatok. Tizenkettőtől egyig sétaidő a parkban, azután ebéd. A délutánom szabad egészen fél ötíg, akkor hatíg tanítom őket, mikor is átveszi őket a francia ~~кхкхкхкхкхкхкх~~ kisasszony.

Szüleihez

Abafája, 928. dec. 6.

Ma voltam a malomban és levetkőzve megmértem magamat a hitel4es mérlegen és ötve3nnegy (54) kiló vagyok. Ez 3 kg hízást jelent....

Szüleihez

Abafája, 1929. január 9.

Ami a levélírást illeti, nem megy könnyen most, mert - tegnapi lapomon azt írtam, hogy félnapig dolgoztam a beadványon a peremben -, csak hogy ez még csak a beadvány volt, * este azt is átdolgoztam, újra leírtam kijavítva, aztán hozzáfogtam Murvaynak levelet írni, ami annyi magyarázatot, részletes utasítást követelt, hogy hajnali félháromra készültem el. De azt akartam, hogy gyorsan meg legyen, különben is olyan szentlélek-világosság szállt meg, hogy olyan alaposan, részletesen, mindenre kiterjedő figyelemmel lássam az egész ügyet, mint ~~négy~~ soha még. Ezért nem akartam elmulasztani a dolgot: később ki tudja sikerült volna-e így?-----

Szüleihez

Abafája, 1929. jan. 28.

Tegnap éjjelig rádióztam, ezzel szemben azonban ma reggel kilencig aludtam, mert csak féltizenegykor jött ki a faluba a képlán. Igen érdekes beszédet mondott a parasztoak a gyermeknevelésről. Ne átkozzátok, ne ~~fx~~ pofozzátok, ne rugdossátok a gyerekeiteket - úgymond, - akármilyen nemű legyen is, hanem neveljétek szeretettel. Ámen. Sokat tanuzltam bëlőle s megfogadtam, hogyha gyermekem lesz, sohasem fogom rugdosni és ha eszem lesz, Abafáján sem hallgatok több prédikációt.

Máskülönben megtörtént az első összeütközésem a fiúkkal. Aznap (pénteken), mikor fáradságaimat kipihenendő, ágyban maradtam, leckét hagytam fel. A fiúk pedig tanuzlás óra ~~xx~~ alatt megszöktek vadászni. Felbérelték a komornyikot, hogy ~~mondja~~ mondja, mikor bejön hozzám, hogy tanulaak a fiúk szorgalmasan. Épen felültem az ágyban tanulni egy kicsit s ahogy kinnézek az ablakon, látom ám a két csibészt, amint hazafelé settenkednek a puskákkal. Másnap reggel a legbarátságosabb reggelizés után hirtelen felkértem a komornyikot, hogy másnap reggel ötre kossit adjon, mert utazom Kolozsvárra. Ilyen körülmények között nem vállalom a tanítást, megyek végleg és azonnal. Azonkívül átadtam egy ajánlott levelet a báróné címére, Budapestre, hogy adja fel (üres papirt tettem borítékba), - Erre a komornyik is, a fiúk is kérlelni kezdtek, hogy ne tegyek ilyet, várjak legalább, amig visszajön a báróné, ~~x~~ Charley pedig elkezdett sírni, hogy ne küldjem el a levelet, A legjobban a komornyik volt megszeppenve mint bűnrészes.

A megcímezett levél azóta ott áll a tanuló asztalon, ~~kés~~ készen, hogy bármely pillanatban elküldöm-----

Pontos és állandó értesítést kérek Mamuska egészségi állapotáról! Aggódom és imádkozom. Nagymama írt-e? Én még

ammit

semmit se kaptam otthonról. TANulगतok, de olyan kétségbeejtően keveset lehet!

Szüleihez

Abafája, 1929. jan. 30.

Az egyetemi elintézni való a következő: Biró szolgától el kell kérni az indexemet, ha le van zárva rendben a félévem, fizetni kell neki 100 Leit. Az indexszel be kell iratni az egyetemen /febr. 1-től két vagy három napig lehet) a 4.-ik év második szemesztetére s befizetni a tandíjat. Az kb. annyi elsz, mint az első szemeszterben volt.-----

Drept civil local és Drept civil roman a két vizsgatárgy: examenul fundamental al III.

Szüleihez

Abafája, 1929. febr. 4.

Drága pici Mamuskám, Tatyukám és Ackókám!

Késő van már, 11 óra felé jár az idő. Most fejeztem be a fiúk tanítását. Nehéz statisztikai dolgokkal kellett végezni és sohase értették volna meg, ha rendkívüli órákon, vacsora után nem magyaráztam volna el nekik a dolgokat. Szörnyen el vannak maradva és rám nézve is rossz lenne, nagyon rossz, ~~kérem~~ ha újra el bukának. Pedig Debrecenben sokat fognak követelni tőlük. A báróék pedig ennyit elvárhatnak azért a pénzért.

Nem szívesen teszem, de meg kellett ma tennem, hogy miért, majd otthon személyesen elmondom. Nem mind arany, ami fénylik.

Végtelenül kimerült vagyok s ma egész nap egy szót se tudtam tanulni. Majláth püspök Úr már negyedszer írt a báró-

éknak, hogy én írjak neki. Ma végre hozzáfogtam és írtam

Nem megy a munka, egyetlen síró vágyam lenne, bármi áron is, nem vizsgázni most, valamiképpen elodáztatni . Az utazás is rémít. Olyan ideges lettem, hogy imádkozni sem tudok, a f fiúkkal is ingerültebb vagyok, mint máskor, s a Püspöknek is alig tudtam írni, úgy reszkētett a kezem. Nagyon gyengének érzem magamat. Reggel mindig késem a tanítással, mert nem bírok felkelni.

Ma levelet és lapot is kaptam otthonról, de dolgaimban egyik sem ír még biztosat.-----

Ilyen hangulatban talált ma egy küldöttség, mely ide jött hozzám Szászrégenből, urak és hölgyek (köztük Kovács Laci) s egy 17-én tartandó műsoron kérték felolvasással ~~xxx~~ való részvételemet Szászrégenben. Miután dolgaimra való hivatkozással könyörtelenül visszautasítottam, sokáig kértek, végül is csak azt kérték, hogy nevemet kinyomhassák a plakátokra s régeni hetilapokba, mint "attrakciót"...-----

Alig hogy elmentek, jön a falusi ~~xxx~~ póstával egy levél a Vásárhelyi Kemény Zsigmond Társaságtól, melyben Vásárhelyre hívnak márc. 3-án vendégszerepelni, költségeim x megtérítésével stb. A levelet a főtitkár, Sényi László ~~xxx~~ br. cs. és kir. kamarás, főtitkár írta, - ismeretlenül is szeretettel üdvözlöl öreg barátod, stb. - aláírással. -----

Szüleihez

Abafája, 929. március 4.

Szombaton reggelre kaptam egy hosszú-hosszú sürgönyt Sényi Lászlótól, melyben kifejti, hogy másnapra programváltozás történt, a Bissingen grófnő teája szombat este 9 órai kezdettel lesz, őhöz (Sényihez) menjek először s még szombat délután menjek okvetlenül. Ezután írtam Mamukáéknak a x

szombati bizonytalan lapot, melyben nem ~~xx~~ jeleztem, hogy ~~xx~~ este van-e vagy reggel s hogy mikor indulok Vásárhelyre; de még magam sem tudtam biztosan, hogy megyek-e, vagy sem.

Mielőtt egész ott-tartózkodásomat részletesen leírnám, előrebocsátom, hogy ami ezen a téren a hiúságot, lelki kárt, elbizakodottságot stb. illeti, egészen egy véleményen vagyok Mamuskával, Semmi jelentőséget sem tulajdonítok ezeknek a szó-
rakoztató kiruccanásoknak, se a dicséreteknek, egyetlen haj-
szálnyit sem képesek változtatni rajtam s hogy egyáltalán írok
róluk s olyan é részletesen, amint tervezem, csakis azért te-
szem, mert tudom, hogy leírásukkal örömet szerzek Mamuskáéknak.
Egyébként nekem, - sajnos, hogy olyan korán, - megvan a vé-
leményem az emberekről, beszédeikről, tetteikről s minden
evilági dolgok értékéről.

Szombaton délben (miután délelőtt becsomagoltam a ko-
mornyiktól kapott vadonatúj kezításkába s mindent kikészít-
tettem az átöltözéshez) megbeszéltem a fiúkkal, hogy délutáni
óráikat félöt-hat helyett kettőtől négyig tartom. Így is lett,
nem mulasztottam semmit, gyorsan felöltöztem megfelelő szá-
mú ~~xxx~~ pokróc, lábzsák és bunda kíséretében félötkor vágat-
va értük be a régeni autóbust, mely beszállásom után már
csak három-négy percet állt Régenben. Hatkor Vásárhelyt vol-
tam, beugrottam egy borbélyhoz, ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ meg-
borotváltattam és fésültettem magamat, aztán felnéztem
Molter Károlyékhoz, ahol már ott találtam Szentimrei Jenőt,
a feleségét, Lányi Oszkárt, Berde Máriát stb. Szentimreiék-
kel átmentünk a hotelbe (szemben van Molterékkal) s a fino-
man befűtött, tágas, tiszta szobákban lecsomagoltunk. Szent-
imreiék visszamentek Molterékhez, én pedig kocsiba ültem s

elhajtottam Sényi Lászlóhoz. Pompásan berendezett lakása van, ő maga a régi, József császár korabeli hajporos, parókás, csat-toscipős mánásokhoz tartozik. Kedves, intelligens ember. A felesége piros-pozsgás, kicsi őszhajú grófnő. Sényitől tudtam meg, hogy azért kellett szombaton jönnünk, mert vasárnap este felkérték Bissingen grófnőt, hogy vegyen részt a "Miss Vásárhegely" megválasztásán-

Negyed tízre Sényivel lekocsiztunk Bissingen Erzsi grófnő lakására. Csodaszép, húsz év körüli lány. Néhány perc múlva megérkeztek Molterék is., Szentimrei, felesége, Berde Mária, stb. Bánffy Miklós és Kemény János csak másnapra érkeztek, de voltak ott még tíz-tizenöten. Kapdebó Erna, a Teleki grófok, Lányi Oszkár, stb., stb.

Csupa szellemes, okos, jókedvű ember. Hideg buffet volt, mindenki evett, amit s amennyit akart, hangos jókedv volt, vitatkozás, gramofon. Szeszecital csepp se. Alig vettem észre, hogy elmúlt éjfél. Szentimreiékkel egy kocsiban mentünk "haza". Szobám jó meleg volt. Lefeküdtem (az éjjeli szekrényre kitettem a Mamuska kisképét s az "aprószenteket", - mind magammal vittem) s aludtam másnap, vasárnap fél tizenegyig. Akkor átmentem a barátokhoz a féltizenkettős misére (mint-ha csak a kolozsvári ferencrendi templom lenne miniatűrben), fél egyre gyülekeztünk Lányiéknál s együtt mentünk a Tischler-palotába, ahová hatvanketted magammal ebédre voltunk hivatalosak. Hát az egész Abafájy elbujhat a Tischler-palota mellékhelyiségei mögött is. Tizenkét egyenruhás inas szolgált, állt az ajtóban mindenütt, nagy sereg picér s az embernek még a gondolatát is igyekeztek kitalálni. Hatvankét vendég! Csupa frakk és smoking. Ebédnél (szédü-

letesen fényes ebéd volt, csak a két előételből tudtam enni, máris teljesen jól voltam lakva) Br, Bornemissza Elemérné (a hírhedt Szilvássy Krola! és Bissingen Erzsi között ültem. Kitűnő hangulat, sok-sok nevetés. Eleinte ~~xx~~ szokatlan volt nekem állandóan ekkora társaság ünneplésének s állandó figyelmének központjában lenni. De nem kellemetlen. Tischler (fogalmam sincs, kicsoda), Románia harmadik leggazdagabb ~~xx~~ embere s királyi fényben úszott minden. S mindez Bánffy Miklósért, Szentimreiéért, Szentimreinéért, Székely Jenőért, Lányi Oszkárért és énértem.

Félhatig ültem itt, akkor mindnyájan átmentünk Kemény Zsigmond Társaság ülésére (Kemény János az elnök). Mielőtt elmentem, - mint mindenki, - 400 Lei borraivalót osztottam ki a lakajok ~~közzük~~ közt (előre fizetett Molter 1000 Leit, azaz a kikötéssel, hogy úr legyek s ha nem elég, csak szóljak. De jól kijöttem. Borraivaló pincérrel, abafáji kocsissal együtt, stb. 500, szálloda 313 Lei, autóbusz tour-retour 160 Lei, a szállodában az ágyba hozta a pincér a reggelit s méltóságos úr voltam).

A gyűlésnek válogatott, pazarul elegáns vendégei voltak, csupa smoking és selyemruha, s ami fő, az egész közönség állandó törzsvendég, a Molter és Berde és Osvát~~ú~~ és Antalffy neveltje. Legmodernebb verseimnek volt a legdühöngőbb hatása. Tízperces tapsorkán. Berde Mária külön üdvözlő szavakat mondott hozzám, ~~xxx~~ mint a gyűlés zárószáma, köszönött mint a Kemény Zsigmond Társaság legfiatalabb tagját. Minden valamire való embert ismerek Vásárhelyen s engem is mindenki.

Innen Molterékhez mentem vacsorára Szentimreiékkel s habár a smokingot megszoktam teljesen, mégis jól esett rövid időre becsületes, józan polgáremberek között ülni s el-

Féltízre mentünk fel az Újságíró Klubba - fényes, gyönyörű helyiségek, - az Árvaház teaestélyére, ahol külön pódiumon, külön asztala volt a Kemény Zsigmond Társaságnak. Sényi László vendégei voltunk. Sok felköszöntőt és mikor beléptünk háromszoros éljent kaptunk a közönségtől, mely imponzans volt. Itt zajlott le a Miss Marosvásárhely megválasztása is, engem is felkértek a tíztagú zsűribe. Sok gyönyörű lány versenyzett, de egyhangú szavazással egy tizenhat éves kislányt választottunk meg, akit már azelőtt is ismertem. Egyszerű Mária-érmes, piruló katolikus leányka, aki elkezdett sírni. Így aztán senki se haragudott meg. A kislány tényleg gyönyörű, porcellánfehér arc, koromfekete haj stb. Egy gimn. tanárnak a lánya. Aztán Bánffyval beszélgettünk egy kicsit még, megittam egy teát (közte legalább hússzor jöttek hozzám autogrammokért), éjfél után félegykor pedig, tekintettel arra, hogy megkezdődött a tánc s nagybőjt van, Szentimreiékkel együtt meglógtam. Szentimreiné kimerültség és fejfájás miatt jött el. Nekem mindig nagyon szép emlékem marad ez a Vásárhelyi két nap.

A szállodában újra meleg volt, reggel félhatra költettem magam (a hotel előtt áll az autóbusz, alig száz lépésre) s hétre Szászrégenben is voltam, ahol várt a kocsis.

Teljesen kipihent vagyok, kerek 30 Leit nyertem az üzleten s néhány kellemes impressziót. Ma már újra tanultam is. A báróné tegnap megérkezett (e sorokat már ötödikén, kedden este írom), de mindjárt lefeküdt, mert influenzás s így nem beszéltem vele a köszönésen kívül semmit.

Most még csak egy érdekes dologról számolok be, ami nagyon fogja Mamuskáékat érdekelni. Szentimrei súgta meg nekem, hogy Fintának most 7000 Leije van a Pásztortúznél, mert a szerk. bizottságot feloszlatták s Finta nem volt hajlandó kevesebbért maradni. -Vékás ezt nem fogja velem közölni, mert reméli, hogy engem olcsóbban megkap, ha visszajövök. Finta azonban máris el akar ~~xx~~ menni, mert más laphoz hívják.

Mire hazajöttem, a mellékelt levelet találtam itt ~~xx~~ Vékástól. Nem tudom egyelőre, mire ~~x~~ vélni a dolgot. A válaszdással igen óvatos leszek. Írják meg Mamuskáék is, mi a véleményük ebben az ügyben. Nehezen tudok Vékásnak ~~xxx~~ olyan embert ajánlani, aki alkalmas lenne az egész szerkesztésre, hogy tovább is helyettesítsen. Azt azonban megírom, hogy ezidőszerint az a szándékom, hogy - megfelelően felemelt fizetésre visszamegyek a laphoz júliusban.

Ha a bárónéval beszélgetek majd a fiúk dolgairól s esetleg - remélem, - pénzt is kapok, azonaal ~~xxx~~ írok.

Szüleihez

ABafája, 929. III. 17.

A bárónétól elkérezkedtem 22-étől, vissza se jövök csak 6-án, mikorra Ackót is meghívták. Tegnap küldött a báróné a szokott misztikus keretek között 8000 Leit s most összes pénzem ~~2~~ 10.800 Lei!

Olyan öröm ez, hogy nem megyek haza üres kézzel! De

még ezerszeresebb volna az örööm, ha Manuska megigérné, hogy most - semmit sem csináltatok ebből (nincs is szükségem semmire, nyárig kihúzom ezekkel a ruhákkal) s az utolsó s az utolsó krajcárig a mi közös anyagi bajainkon segítünk vele, amennyire lehet! Bízhatom ebben?-----

U.i. Vékástól kaptam levelet, melyben közli, hogy Finta element s okvetlenül várnak. Most Szász Ferenc és Gyallay szer-
k késztenek. Szegény lap!

Sényi Lászlóhoz

Abafája, 1929. febr. 8.

Méltóságos Uram!

Múlt hó 29-én kelt nagybecsű sorait csak tegnap vettem, amia helyi posta hajmeresztő pontatlanságának tulajdonítható.

A Kemény Zaigmond Társaság meghívását, melyet az engem érhető megtiszteltetések egyik legnagyobbikának tartok, szívből köszönöm, s egyúttal tisztelettel jelentem be, hogy március 3-iki leutazásomnak egyelőre semmi akadályja sincs. Előreláthatólag nem is lesz.

Ezzel szemben néhány információ megadására kérném Méltóságos Uramat, ami a felolvasás helyére, idejére, stb. vonatkozik.

Rendelkezésre álló időm vasárnap délelőtti fél tizenkettőtől hétfő reggeli félkilencig, ez alatt az idő alatt utazásomat is el kell végezni; megérdeklődöm, hogy mikor indulnak innen (Szászáregénből) vonatok, vagy autóbuszok Vásárhelyre. Zok után pontos érkezésemet sürgönyileg fogom annak idején tudatni, mert Vásárhelyt eddig mindössze 2-3 napot ~~készít~~

töltöttem és ismeretlen vagyok ott.

Az est keretében kik fognak még fellépni?

A Mélt. Főtitkár Úr bizalmát, valamint a kilátásba helyezett összes meghívásokat, szíveslátásokat, stb. előre is számtalanszor köszönve, vagyok

Őszintén tisztelő híve:

Dsida Jenő

Sényi Lászlóhoz

Abafájy, 1929. febr. 19.

Kedves László Bátyám!

Miután a "méltóságolás" letiltatott, hosszú töprengés után sem tudtam szívemszerintibb, magyarosabb megszólítást találni ennél, hát kérem, ne haragudjék ezért a confidentiáért. Vagy így, vagy úgy: tertium non datur a magyar embernek.

Az illusztris személyek sokasága, akikkel szerénységem együtt fog ülni az előadó asztalnál, valósággal megdöbben. Néhány hónap alatt olyan helyre falusi ember lett belőlem, hogy akár balangi medvének is beválnék.

A ruhára vonatkozó utasítás kissé lever, mert Kolozsvár s Erdély minden részén sokat lazítottak a szoros illendőségen s számtalan esetben láttam már délutáni műsorokon, az Erdélyi Irodalmi Társaságban s egyebütt is smokingban szerepelni vendégeket. Más, kimondottan sötét ruhám nincs is (a tömérdek öltözet között, mellyel rendelkezem), kivéve egy sötétkék ruhát, de azt már csak sötét szobában veszem fel, hogy meg ne lássam véletlenül a tükörben, - csináltatni pe-

dig se pénzem, se időm nincs. Szóval ez még a megszólításnál is nagyobb probléma.

De a legsúlyosabb kérdés mégis a verscímek megírása marad, u.i. kézírataim jelenleg Kolozsvárt vannak, huszonhatodika táján utazom értük (egyetemi vizsgával egybekötve), de a meglevő, kiadatlan, Kolozsvárt leledző verseimnek nincs címük. Egyszóval, se vers, se cím. Mindamellett, ha a rend úgy követeli, megpróbálok néhány címet ideírni, valószínűleg verset is fogok hozzájuk lelteni a kézírataim között, de hogy halálos következetességgel és szigorral ragaszkodni is tudok a címekhez, nem merem ~~átkézni~~ megígérni. Mondjuk pl. "Alázat", "Lugast építettem", "Ilyen magasban...", "Az ország". azért írok négy címet, mert mindegyik vers 10-12 soros s az egész legfeljebb hét és félpercig tart összesen.

Mindebből világosan kitűnik, hogy én egy szörnyű nehéz ember vagyok, akit elhamarkodott dolog meghívni, - íme most is mennyit akadékoskodom, mintha csak az lenne a célom, hogy még egy levelet forszírozzak ki sürgősen. Azért hát egész arcátlanul kérem kedves László bátyámat, hogy bosszúságát félretéve, ~~váá~~ válaszoljon még egyszer szívfájdalmaimra: igen megnyugtató lenne, ha még Kolozsvárra utaztam előtt megkaphatnám. Jelen levelém késését az okozta, hogy szatmári utamról tegnapelőtt este érkeztem meg, e percben pedig 38.2 fokos lázam volt: hogy mitől, holnap fog eldőlni. Levelém sokrendbéli defektusát is magyarázza ez a szörnyen rendezetlen állapot...

Töméntelen alkalmatlanságomért még egyszer millió bocsánatot kérve, maradok kedves Bátyámnak alázatos, hű öcscse:

Dsida Jenő.

Sényi Lászlóhoz

Abafája, 1929. márc. 4.

Kedves László Bátyám!

Szeretnék néhány szóban köszönetet mondani a két szép vásárhelyi napért. Kitűnően szórakoztam s a falusi magány után valósággal felüdített ez a ~~ké~~ két nap. S már csak azért is írnom kell ezt a pár köszönő sort, mert álmosan és kissé ki-merülten hiába kerestem a teremben vasárnap éjjel a méltóságos Bátyámat, hogy személyesen mondhassak köszönetet s vehessek búcsút.

Mondanom sem kell, mennyire meghat s mélyen érint a tény, hogy tagja lettem a Kemény Zsigmon Társaságnak. Minden erőmből azon leszek, hogy bármikor, bármiben lenne is szüksége szerény erőimre a Társaságnak, legjobb tehetségem szerint állhassak rendelkezésére és szolgálatára.

E levelem kapcsán azonban elég szentelen leszek még két utólagos kérést papírra vetni, mégpedig az egyik, hogy igen szeretném a "Székelyföld"-nek azt a számát is megkapni, amelyik beszámol az estről s a versemet is hozza, a másik pedig... ehhez hosszabb magyarázat és excuzálás kell.-

Megismerkedtem az újságíró klubban egy leánykával, névszerint Taubenbergi Mokossáy Katóval, akinek megígértem, hogy egy lexikonban utánanézek s megírom neki s elküldöm ^{valaminek} az arcképemet. Mindezt teljesítettem is, de mint zavartfejú, szórakozott ember, elfelejtettem megkérdezni vásárhelyi címét. Meg vagyok győződve azonban, hogy a "Székelyföld" szerkesztőségében tudja valaki a címét (esetleg Mol-

ter bátyám is) és így hiányos címzésemet módjában áll kiegészíteni, a levelet pedig bedobadni egy póstaszekrénybe. Annál is inkább remélem, hogy ismert a címe, mert a leányka festő s most készül ott valami kiállításra.

Így tehát második, nem éppen szerény kérésem az lenne, hogy lenne olyan kegyes, kedves Bátyám, zsebrevágni a mellékelt levelet s a redakcióban továbbítását, címkiegészítését kieszközölni. Ezért a szerénytelen és illetlen kérésért bocsánatát kérem, de kénytelen vagyok Bátyámhoz fordulni, mert egyetlen, akinek tudom a vásárhelyi címét. (Molteréknél x hiába voltam, a címét nem tudom.)

A két kedves estért tehát utólag, a nagy szívességért előre köszönetemet fejezve ki, maradok kedves Bátyámnak háálás, mélyen tisztelő híve, aki mindenben készséggel áll bármiben rendelkezésére.

D. Jenő

Molter Károlyhoz

Kolozsvár, 928. III. 14.

Mélyen tisztelt Tanár Úr!

Az Újságíró Klubban tett szíves ígéretére hivatkozva, igen szépen kérem, hogy a Pásztortűz húsvéti számára ígért írásról ne tessen elfeledkezni. Minél hamarább érkezik, annál nagyobb a mi örömünk.

~~Alkalmatlankodásomért~~ Alkalmatlankodásomért bocsánatot kérve, őszinte háálás köszönettel maradok

alázatos szolgája

Dsida Jenő

Molter Károlyhoz

(keltezés nélkül)

Mélyen Tisztelt Tanár Úr!

Kedves Bátyám!

Áprily szerk. Úr megbízásából vagyok bátor szerény kis könyvemet elküldeni, azzal a kéréssel, hogy az Emlékek számára ismertetni szíveskedjék. E kérését egy lev. lapon ő is meg fogja erősíteni.

Tanár Úr, nagyon kérem, semmi irgalom!

Hálás köszönettel:

Dsida Jenő

Molter Károlyhoz

Kolozsvár, 928. márc. 27.

Mélyen Tisztelt Tanár Úr!

Ami a megígért novellát illeti, ahogy múlnak a napok, úgy nő az én nyugtalanságom. A ~~nov~~ novellát kalkulációba vettem s a kéziratok fele már nyomdába ment. Könyörgöm alássan tehát, kegyeskedjék ebben az ügyben postafordultával érdemben "megtenni a szükséges lépéseket".

Zavargásomért alázatos bocsánatkérés, a novelláért háls köszönet előre is,

Őszinte mély tisztelettel alázatos szolgája

Tanár Úrnak:

Dsida Jenő

Molter Károlyhoz

Abafája, 929. május 13/14.

Kedves jó Károly Bátyám!

Most hajnali félnégy, már világosodik odakünn s mielőtt lefeküdnék, kénytelen vagyok pár sort írni.

Ma délután félnégykor kaptam meg Kolozsvárról a Metániát s most fejeztem be. Még kábult a fejem, a nyitott ablakon keresztül különös szagokat érzek s úgy érzem, jó néhány hétre megszagosít ez a könyv: nem tudom, hogyan fognak eme jóillatú főúri társaságban elviselni. - Három évóta a Giovanni Papini könyvein kívül ez kötött le e legjobban s ez mondott a legtöbbet.

Úristen, mennyit kell élnem még addig, amíg ilyen lázadás-nélküli fennsőbbiséggel, itt-ott mélységbe suhanó, nyugodt cinizmussal tudok mesélni, majd minden korok legbüdösebb-jéről! Egyébként erős memóriámnak is hálás voltam ma: minden szóra visszaemlékeztem, melyet Molter Bátyám a "Sur-lott Grádics"-ban annak idején, a még műhelyben levő munkáról

Holnap, akarom mondani, ma dolgoznom kell s azért most csak röviden fejezhettem ki pózmentes, álmos, de nyugtalan és nagyon-nagyon alázatos kisöccsi hódolatomat!

Jenő

Molter Károlyhoz

Kolozsvár, 929. VI. 28.

Kedves Károly Bátyám!

Július elején veszem át a Pásztortűz szerkesztését, a

tizenötödikén megjelenő számban pedig eddigelé ismeretlen szerzőtől igen ügyes cikket fogok közölni a "Metániáról". Azért nagyon kérlek, légy jó postafordultával arcképet küldeni lapunk számára és még jobban kérlek, hogy küldj valami kéziratot is, mert "Molter-számot" szeretnék majd kihozi. Valami apróság mindig akad.

Egyébként meghívásomat a vécsi találkozóra megkaptam s előre örvendek, hogy augusztusban újra szemtől-szembe állhatok Veled.

Szeretettel és tisztelettel ölel taknyos öcséd:

Jenő

Molter Károlyhoz

(Keltezés nélkül - a postabélyegző kelte:1933. IX. 1.)

~~Édes~~ Édes jó Károly Bátyám és Barátom!,

néhány perc múlva megy vonatom Gyergyóba, ahová a kath. nagygyűlésre megyek hivatalból megszentülni. Ezt a pár sort azonban még meg kell írnom. Jelenik meg ugyanis a mostani Helikonban egy versem, ami nekem még igen kedves. Ellenállhatatlan vágyam tudni, hogy mi a Te véleményed róla. Egészen őszintén. De előre figyelmeztetek, hogy a kis lírai mű tíz oldal. Ha időd engedi, légy szíves elolvasni és megírni nekem gondolataidat, benyomásaidat. Nagy-nagyon bízom benned. Éppen ezért arra is ^{meg} kérlek, hogy a Céh^{nél} szeptember folyamán megjelenő verseskönyvemről Te írd újra a Helikonba, ha ez nem okoz Neked valami nagy fáradságot.

Válaszodat ide, a Céhhez várva, szeretettel ~~így~~ így!Ψ
üdvözöllek, előre is hálás köszönettel:

Dsida Jenő

Menyasszonyához

Kolozsvár, 1934. július 13.

Ma kivételesen kellemetlen jelenethen volt részem. Majláth püspök, aki szegény már nem egészen normális, ma reggel úgy nekem jött mindenki előtt, hogy szörnyen kellemetlen volt. Azt mondta, hogy roppant tehetségtelen vagyok, évről évre romlik az írásom, minden versem élvezhetetlen és egyáltalán ~~xxxx~~ mondjak le arról, hogy valaha is író lehessen, mert nincs semmi tehetségem: válasszak valami más foglalkozást. Amint mondta, igen okos, számottevő ember mondta ezt neki, az ő véleményét tolmácsolja csak nekem. Kérdeztem, hogy ki ~~xxxxx~~ az az okos, számottevő ember, mire elárulta, hogy...

...Na, mit gondolsz, ki volt? az én igen kedves, régi barátom, aki úgy szeret engem:

Gyárfás Elemér úr... - Isten éltesse!

Csak már egyszer ettől a szemét társaságtól szabadulhatnék. Gyárfás most dühöng rám megint, hogy elmentem Vécse, a Helikonra és ott beszédet is mondtam, sőt cikket is írtam a Helikonról az Erdélyi Lapokba. Meg haragszik azért is, hogy olyan jóba vagyok Bánffyval, szeretem őt, Bánffy is mindent megtesz értem. Mert tudni kell, hogy Bánffy és Gyárfás nagyon gyűlölik egymást. Magam hallottam, hogy Bánffy hányszor mondta el Gyárfást társaság előtt gazembernek, csirkefogónak, zsebmetszőnek, stb. Bizonyára oka is van rá. Ha csak a nevét hallja, elfintorítja az arcát Bánffy s azt mondja gúnyosan: No, a kis kedves...

Menyasszonyához

Kolozsvár, 1936. január 30.

Csütörtök délelőtt

Kedden délelőtt megadtam Moldován Palinak azt az ötszáz lejt, melyet a Te elutazásodkor kértem kölcsön. Felhasználtam az alkalmat, hogy meg beszéljem vele a Pásztortűzzel való különös kapcsolatomat, mert bosszantott egyrészt, hogy hónapok óta nem kaptam meg az onnan járó ötszáz lejt, másrészt, hogy arra az indítványra, melyben annyi mindenféle munkát ajánlottam fel a Pásztortűznek, semmiféle választ sem kaptam.

Na most fogózzál meg, Mukikám, mert olyasmit hallasz, amilyent még nem hallottál. Egyórai társalgás után egyszerre kiböki Pali, hogy a januári számon már - nincs is rajta a nevem. Képzelműted mennyire felháborodtam, hiszen én épen olyan tulajdonosa vagyok a lapnak, mint ők s mit szólnának hozzá, ha egyik napról a másikra egyszerűen én vetettem volna le a lapról a Reményik nevét?

Mikor befejeztem az éjszakai munkát, nekiültem és megírtam egy hosszú levelet Reményik Sándornak.-----

Tegnap, amit hallottam, több gyűlés is volt az ügyben, Tavasz Sándor, Moldován Pali és Járosi Andor Reményikkal egyetemben késő estig gyűléseztek. Este telefonált Kovács Laci a Helikontól, hogy munka után vár a klubban, mert fontos tárgyalni valója van velem. Kiderült, hogy őt kérték fel a békítésre és kijelentették, hogy hajlandók velem újra szerződést csinálni. Persze, én is megmondtam a megbeszélés végén, hogy én meg nem szerződöm, mert nem megyek vissza olyan helyre, ahol nem látnak szívesen s ahol jellemtelen emberekkel van dolgom.-----

Az a havi ötszáz nem olyan nagy dolog, hogy amiatt megalázkodjam.-----

Most különben hozzákezdttem egy nagyon szép versnek. Az első a címe: tízparancsolat és tíz nyolcsoros strófából fog állni. Az első kettő már készen is van.

Menyasszonyához

Kolozsvár, 1936. február 9.

Annyi sok dolgom, kellemetlenségem volt, fáradt is voltam, rosszekedvű is, már pedig nagyon-nagyon szépen, nagyon kedvesen és forrón akartam írni Neked. A hangulatom olyan volt, mint amikor - ismersz már erről a gyakori szokásomról, - a válladra szoktam hajtani a fejemet és elkezdek sírni. Ha itt lettél volna, egészen biztosan úgy is tettem volna, de így? Hozzákezdeni írni, fáradtan, rosszekedvűen körmölni? Úgy éreztem, semmi értelme. Aztán meg minek keserítselek, ha örömet szerezni nem tudok.-----

Aztán jött a Pásztortűz-affér és annak folytatása, amit még ezután fogok elmesélni. Aztán volt egy csúnya, megrázkódtató összeütközésem Olajossal, aztán újabb intrikák Z. úr részéről a Magyar Pártnál, végül pedig Somodi közölte velem, hogy személyemmel kapcsolatos terveit egyelőre elgáncsolták, csak hét hónap múlva tud fizetésemelést adni és akkor is csak ezer lejt. Szóval hatezer lejt lesz összesen.-----

Mintha Veled együtt a sikerem, a szerencsém és az önbizalmam is elhagyott volna.

Tudod, édes jó Kicsikém, nehéz dolog ilyenkor megállni a helyét az embernek és nem összetörni!-----
Lassanként olyan jól megnyugodtam. Ma egész nap itthon ültem és dolgoztam. Képzeld, felvázoltam a nagy regényemet, sőt
xxxxxxxkxxxxkxxxx

meg is kezdtem írni az első fejezetet. Aztán még egy nagyobb bölcselkedő versnek is nekifogtam, az a címe, hogy "Tízparancsolat". Tíz darab tizennyolcsoros strófából fog állni, öt már ebből is készen van. Mutatónak ideírom a negyedik parancsolatot:-----

Hamarosan befejezem s akkor elküldöm Neked az egészet. Azt hiszem, szép lesz. Még sok-sok új témám van. Muszáj sokat írnom, elsősorban azért, mert megint művésznak érzem magam, másodszor pedig azért, mert szükségem van a pénzre. Meglátod, mennyit fogok dolgozni. Hogy a regényemet mikor fogom befejezni, nem tudom. Kellene vagy egy nyugodt hónap, ami nincs. És nagyon nagy téma, hallgass ide, leírom röviden. Nem a meséjét írom, az nem fontos. De elég érdekes, izgalmas meséje lesz.

A tárgya pedig a következő.

Egy hatalmas óceánjáró hajó élete. Teljesen modern, szikratávíró, rádió, stb. (A Wagon-Lits-től kértem egy csomó prospektust, leírást.) A hajó neve: Európa. Lesz vagy százötven, kétszáz szereplő. Az olvasó csak a nyolcvanadik, századik oldalnál jön rá, hogy a szereplők Európa történelmének, irodalomtörténetének és művészetének legnagyobb nevei, Goethe, Napoleon, Leonardo, stb. De szerepelnek a híres könyvek főszereplői is: Gulliver, Faust, Mephisto, stb. Ebből nő ki a bonyolult cselekményű, szétágazó regény, melynek célja, hogy bemutassa: Európa nagy kultúrája megérett a pusztulásra. A Sárga Tengeren jön is egy óriási tájfun és a hajó elsüllyed. Egyedül én menekülök meg, aki aztán elmesélem az egészet. Persze a regényt első személyben írom meg.-----

Imádkozzál, édes Kicsi, hogy sikerüljön!

Nagyon sokat akarok dolgozni, mert úgy érzem, nagyon el-süllyedtem a napi robotban és már csaknem minden régi fényes-ség, aranyozás lekopott rólam.

Most végtelenül hálás vagyok Neked. Úgy érzem, egészen Neked köszönhetem - annak a váagnak, hogy méltó legyek Hozzád és végre elérjük célunkat, - ezt a szép és komoly felbuzdulást. Aminthogy régi szép írásaimat is Neked köszönhettem. A kutya-vers és a Viola-ciklus soha, soha meg nem született volna, ha Téged, Édes, meg nem ismerlek! Ha Te nem vagy mellettem. És még annyi sok-sok vers!-----

A Pásztortűz társaságtól kaptam egy közös nagy levelet válaszul, és külön egyet Reményiktől. Nagyon érzékeny hangon írnak, "meg vannak bántva", stb. de elismerik, hogy "súlyos formahibát" követtek el velem szemben. Kérnek, hogy menjek körükbe. Erre meglátogattam Reményiket, sokat beszélgettünk. Megmondtam, hogy visszamenni nem vagyok hajlandó, de a lapnak, ha lesz mit adnom, szívesen adok írást jó honoráriumért. Ezen-túl csakugyan nem fogadok el pénzt, amiért meg nem dolgoztam.

Pedig, hidd el, annyi gondom van! Fizetni ~~nk~~ kell a Hargitát, otthon nincs pénz, a Bandi-féle remények halomra dőltek, a Baumgarten-díjra legfeljebb jövőre számíthatok. A sötétkék ruhám leszakadt rólam, nincs más ruhám a feketén kívül, csak ez a világosszürke fordított nyáriruha, ami szintén rongyos. Minden cipőm ócska, lyukas, az ingeim mind cafatokban vannak és - még egy sárcipőm sincs. De annyi baj legyen! Nézd csak meg, pár hónap alatt hogy rendbehozom magam! Csak dolgozni, dolgozni, dolgozni kell sok hittel és akarattal!--

Tartalomjegyzék

Bevezető	2. 1.
Gyermekkora, költői zsenyéi	8. 1.
A Leselkedő magány korszaka	47. 1.
A megtalált ösvény	84. 1.
A költői beérés	111. 1.
Bukolika pásztori tájakon	165. 1.
Dsida költészetének katolicizmusa	179. 1.
Epilógus	204. 1.
Jegyzetek	206. 1.
Bevezető	206. 1.
Gyermekkora, költői zsenyéi	209. 1.
A Leselkedő magány korszaka	227. 1.
A megtalált ösvény	235. 1.
A költői beérés	240. 1.
Bukolika pásztori tájakon	252. 1.
Dsida költészetének katolicizmusa	253. 1.
Epilógus	262. 1.
Bibliográfia	265. 1.
I. Dsida Jenő önálló kötetei	265. 1.
II. Dsida Jenő önálló költészetének bibliográfiájához .	273. 1.
Függelék	280. 1.
Tartalomjegyzék	306. 1.